500 ÅR MED LUTHER

VIBORG STIFTSBOG 2017 | 2018

Luther som munk 10

Lutherrosen 30

Troen på museum 48

Martin Luther 1483-1546

INDHOLD

5 **FORORD** *Henrik Stubkjær*

6 **PRÆDIKEN VED FOLKETINGETS ÅBNING**
Henrik Stubkjær

10 **LUTHER SOM MUNK** *Henning Kjær Thomsen*

14 **HVILKEN ROLLE SPILLER BIBELEN FOR REFORMATIONEN OG FREM TIL I DAG?**
Thomas Reinholdt Rasmussen

18 **TROENS STEDER - EFTER REFORMATIONEN**
Peter Lodberg

22 **VIBORG - REFORMATIONSSTAFETTENS DANSKE BY**
Ole Blume

24 **FOLKEKIRKEN - FOLKETS ELLER FYRSTENS KIRKE**
Johannes Lebeck

28 **LUTHER OG DET SOCIALE** *Christian Mejdahl*

29 **LUTHER OG SKOLEN** *Pernille Vigsø Bagge*

30 **LUTHERROSEN** *www.folkekirken.dk*

31 **FOLKEKIRKEN - RET OG RÅD** *Bodil Abildgaard*

32 **SAMARBEJDE OMKRING REFORMATIONSJUBILÆET**
Hans Christian Willumsen

34 **REFORMATIONEN SOM EVENT** *Gitte Thorsø*

36 **reFORMATION** *Carte Blanche*

38 **REFORMATIONEN ROCKER** *Hanne Baltzer*

42 **HANS TAUSEN** *Jesper Hjermind*

46 **TROEN PÅ MUSEUM** *Ole Blume*

50 **DEN NYE RELIGIONSKRITIK** *Betty Grønne Ahrenfeldt*

REFORMATIONENS BETYDNING

for Viborg og det danske samfund - historisk og i dag

Af Henrik Stubkjær, biskop Viborg Stift

2017 var et særligt år, og derfor har vi valgt at konvertere det traditionelle årsskrift fra Viborg Stift til denne lille bog.

Bogen samler op på de mange reformationsevents, der er foregået rundt i stiftet. Den giver et solidt historisk tilbageblik på reformationens indførsel i Viborg, og samtidig ser den fremad på reformationens virkningshistorie og dens konsekvenser for os i dag.

At Viborg spiller en særlig rolle i den danske reformationshistorie som den første danske by, kong Frederik I gav tilladelse til at gå over til lutherdommen, fremgår af flere artikler i bogen.

Hans Tausens rolle som inspirator for den danske reformation er også velbeskrevet fra begyndelsen i Viborg og videre til København og Ribe, hvor han blev biskop i 1542.

Tausens gode ven, Jørgen Sadolin her fra Viborg, blev rektor for den lutherske præsteskole og endte senere som biskop i Odense - jo, Viborg var et sandt reformationskraftcenter.

I 500 året for reformationen har dens stærke betydning i Viborg fået sine tydelige markeringer - da »Reformationsstafetten« fra Wittenberg gjorde holdt i Viborg 3 dage i februar/marts på sin vej rundt i Europa for at indsamle unikke reformationsfortællinger; da Dronning Margrethe II's reformations-eg blev plantet på Nytorv, og da vejen fra Bisp Gunnars Vej og til Domkirken fik nyt navn: Hans Tausens Allé.

Luther søgte ind til kernen - til Kristus og til Bibelen - for at reformere kirken. Også i dag må vi i kirken søge ind til kernen, og lade kernebudskabet få krop og ånd i menigheder og samfund, så kristendommen opleves relevant for mennesker i dag.

Luther førte kristendommen fra klostrene og ud i kirkerne og videre ud i byen. Denne bevægelse må vi også til stadighed befinde os i.

Som det skete for Luther for 500 år siden, sådan står vi i kirken i dag også i en åndskamp - som udmønter sig i en stadig selvbesindelse på evangeliets budskab og betydning for dig og mig og i en kritisk dialog med mennesker med en anden tro og med dem, der finder meningen i ateisternes benægtelse af al tro.

Måtte denne lille bog - om reformationens virkningshistorie, nutidige implikationer og stærke appel til fortsat at søge sandheden - være med til at danne os og skabe afsæt for nye refleksioner.

Tak til de mange bidragsydere og god læsning.

Prædiken til folketingets åbning

3. oktober 2017

Opdagelsen af, at Gud ikke er en instans derude, vi som mennesker er på vej henimod for at aflægge regnskab for, men tværtimod er den virkelighed, vi altid allerede kommer fra.

Af Henrik Stubkjær, biskop Viborg Stift

Prædikentekst: Johannes evangeliet kap 6. vers 1-13.

»Her står jeg, og jeg kan ikke andet - så hjælpe mig Gud!«

Sådan sagde Luther, ifølge traditionen, som afslutning på forhøret ved rigsdagen i Worms, foråret 1521. Luther var blevet mødt med krav om at tilbagekalde alt. Og her foran kejseren og pavens udsending, hele kurien og mange andre, står han fast, og nægter at gå imod sin samvittighed.

Han ønskede ikke en kirkesplittelse, men at gøre op med kirkens vildveje. Han ville give evangeliet tilbage til menigheden, afskaffe kirkens hierarki og gøre op med menneskers forsøg på at frelse sig selv gennem egne handlinger. Han ville sætte fokus på Guds barmhjertighed og nåde, som det der sætter mennesker frie, og som betyder, at vi kan flytte fokus og blik fra vores egen navle og ud imod vore medmennesker.

Og dette ville han gøre - ikke ved at gøre alting nyt. Men ved at søge tilbage til kernen, til skriften og til Kristus. Han ville indlæse vore liv i Kristi kærlighed, for kun derigennem fandt han den virkelige frihed.

»Her står jeg, og jeg kan ikke andet - så hjælpe mig Gud« burde være enhver præsts bøn inden prædikenen. For også vi er sat til både at forkynde og forsvare den nådige og barmhjertige Gud.

Og særligt kunne det være min indledning i dag - ikke blot fordi det nok kan fylde en med en smule ærefrygt at få lov at prædike for landets højeste myndigheder, regering og Folketing, men også fordi der i dag er præcis 4 uger, til vi kan fejre 500 året for Luthers reformation. Og Luther mente at enhver generation må lade sig reformere, så kirkens forkyndelse af evangeliet til stadighed opleves relevant, som et korrektiv til vores egen egoisme og samtidig som den gave, der befrier - og sætter håbet op som fortegn for vores liv.

Den 31. oktober 2017 er det 500 år siden, Luther slog sine 95 teser op - mod den såkaldte afladshandel og pavekirkens praktisering af den. Dvs. de lærde strides som aldrig før, om det nu var Luther, kirketjeneren eller universitetspedellen, der slog teserne op. Om de kun blev slået op på døren til slotskirken i Wittenberg eller også på andre døre. Ja, om de i det hele taget nogensinde blev slået op og ikke bare trykt og omdelt. Så heftig har debatten bølget, at den har erobret forsider i de store tyske aviser. Men alt det kan vi i dag roligt lade ligge og overlade til eksperterne. Vi fejrer virkningen af disse teser og alt, hvad de satte i gang.

Disse teser er resultatet af Luthers store opdagelse et par år før. Opdagelsen af, at Gud ikke er en instans derude, vi som mennesker er på vej henimod for at aflægge regnskab for, men tværtimod er den virkelighed, vi altid allerede kommer fra. Som vi har i ryggen, og som derfor sender os ud i verden, som dem der er de »Altid allerede elskede« - som Peter Bastian udtrykte det.

Altid allerede elsket. Det er, hvad vi som kristne har i ryggen. Kvit og frit. Og derfor behøver vi ikke konstant at gå og kikke ind i os selv for at overveje, hvad vi dog skal tage med, den dag vi når frem for Guds ansigt. Vi bliver i stedet befriede til at løfte blikket, se på de andre og deres behov. Gud er med andre ord friheden fra at være »kroget ind i os selv«.

Da Luther først havde opdaget dette, begyndte han selv at følge opmærksomt med i, hvordan kirken behandlede almindeligt hårdtarbejdende borgere, som knapt kunne skrabe det nødvendige sammen til deres børn og familier. Og det oprørte ham, at akkurat de blev overtalt til at give den smule, de havde til overs til kirken. Med den begrundelse, at de på denne måde gavnede deres stilling i forhold til Gud. *(Læs evt. tese 46).*

Da han tre år senere (1520) skriver sit reformatoriske hovedskrift, giver han det da også titlen: *»Om et kristenmenneskes frihed«.*

Og udlægger denne frihed i to reformatoriske kernesætninger, der umiddelbart lyder selvmodsigende, men som netop hænger uløseligt sammen og kun giver mening i deres forbundenhed:

»Et kristent menneske er en fri herre over alle ting, og ingen underlagt.

Et kristent menneske er en villig tjener i alle ting og alle underlagt«.

Friheden som den basale sandhed om vores identitet skænkes os i Guds kærlighed, ved at han bliver menneske i Jesus af Nazareth. Og fordi kærligheden kun findes i relationer, så binder den os til vore medmennesker.

Pointen er, at det egentlige liv er det liv, der bliver mere af, ved at det bliver delt. Ligesom Kristus selv bliver større - ved at han deler sig med os. Altså er den kristne kun - ved at dele sit liv med sit medmenneske.

Det er, hvad den prædiketekst, jeg har valgt til i dag, handler om, beretningen om bespisningen af de 5000 i ørkenen.

Jeg hørte engang en filippinsk befrielsesteolog udlægge denne tekst. Han bad os forestille os scenariet. Der er samlet en kæmpe menneskemængde på kanten til ørkenen, og det er ved at blive sent, så de skal have noget at spise. Jesus beder sin discipel Filip om at spørge ud over folkeskaren, om der er nogen, som har noget mad, de kan dele?

Disciplen spørger: »Er der nogen, som har noget mad, vi kan dele?«. Men ingen svarer. Jesus beder dem om at prøve en gang mere. Og disciplen råber denne gang lidt højere: »Er der nogen som har noget mad vi kan dele?«. Heller ikke her kommer der noget svar. Og de er ved at opgive, men Jesus beder dem en tredje gang om at spørge. Og modløse råber de for tredje gang. »Er der nogen som har noget mad vi kan dele?«. Og langsomt rejser en lille dreng sig nede bagved, og han går op igennem hele mængden og giver disciplene sin lille madpakke med 2 små fisk og 5 små brød. Og da folk ser det, er der pludselig en mere dernede, der rejser sig, og én mere derovre, der rejser sig, og til sidst er der mange. Og disciplene samler det hele, og Jesus velsigner maden, og de deler den. Og det viser sig, at der er hele 12 kurve i overskud.

12 kurve er ikke tilfældigt, for 12 er tallet for det hele. Idet de deler, er der nok til alle! Og var der kommet flere til, havde de også kunnet få.

At dele og at give er altså den evangeliske pointe, som reformationen med Luther genfinder. Og det hele begynder med, at Gud deler og giver sig selv helt og fuldt - for enhver af os. Underforstået: Også du er elsket, helt unik og uendelig værdifuld - gå så ud og del kærligheden med andre!

Det er evangeliets modbillede til den menneskelige logik, hvor vi jo tror, at vi bliver rigere, jo mere vi kan holde for os selv.

Og det her er et modbillede, som er dybt forankret i vores danske samfund. Derfor kan det heller ikke undre, når man igen denne sommer har set flere af jer politikere til folkemødet på Bornholm flashe sætningen: *»Det er dansk at dele«.*

Ja, De kristne grundværdier ligger så dybt i vores samfund, at det endda fremgår af regeringsgrundlaget: *»Danmark er et kristent land«.*

Dermed er der ikke sagt noget negativt om andre landes værdigrundlag. Men der er meldt klart ud, hvilke værdier vi bygger på. Og det er både vigtigt og modigt i en tid, hvor mange ting relativeres.

Når vi siger, at *»Danmark er et kristent land«*, så betyder det noget for vores måde at forholde os til hinanden på. For så anerkender vi hver enkeltes ret til et livsgrundlag - Gennem selvforsørgelse eller offentlig forsørgelse, hvor det er nødvendigt. Den enkelte og fællesskabet er hinandens forudsætninger. Og vi vedkender os både nationalt og internationalt, at ethvert menneske rummer en gudbilledlighed og har ret til et liv i værdighed.

Og vi anerkender at livet er smukt, og at vi har et ansvar for at værne om det.

Vi anerkender derfor også hver enkeltes ret til at danne fællesskaber efter overbevisning. Til undervisning eller religion. Skole og kirke har lige siden Grundtvig været bestemt af frihed.

TESE 46: De kristne bør belæres om, at medmindre de har overflod, er det nødvendigt at beholde det, der er nødvendigt til hjemmet, og ikke bruge det på aflad.

Og vi tror ikke, vi bliver til grin for de penge, denne frihed koster. Heller ikke, når den indrømmes andre. For her anerkender vi hver enkeltes ret til at tro, tænke, mene og sige, hvad man vil. Så længe den enkelte giver alle andre samme mulighed.

Friheden kan vendes mod dens ophav. Sådan er det. Men den fornægtes først, når denne mulighed undertrykkes. Ateisten er altså ikke blot tålt i det kristne samfund. Nej, han eller hun er et fuldgyldigt medlem. Og det samme gælder for den, hvis tro ikke er identisk med flertallets. Og vi tror **slet** ikke, at sekulariseringen i Europa havde set ud, som den gør, eller: været mulig - uden reformatorisk kristendom.

Alt dette, fordi menneskelighed, værdighed og frihed bliver større af at blive delt. Så hverken det mindreårige barn, den travle voksne eller den syge gamle skal være i tvivl: de hører alle med.

Så hverken den etniske dansker eller den fremmede skal være i tvivl: de hører alle med.

Og så er vi i virkeligheden tilbage ved udgangspunktet. Luther. Ingen understreger nemlig som han, at et menneske er en uløselig sammenhæng mellem det indre og det ydre. Bevidsthed og krop – individ og fællesskab. Hele tiden denne dobbelthed.

Hvor alt ødelægges, hvis den ene pol isoleres.

Den tyske lutheraner, Dietrich Bonhoeffer, der døde i koncentrationslejr under 2. verdenskrig, så sent som den 9. april 1945, har sagt det meget stærkt: at *»så længe vi spiser vort brød sammen, vil vi også have nok i de mindste smuler. Først hvor én vil beholde sit eget brød for sig selv, fanger sulten an«.*

Det var da Luther indså, at Guds kærlighed er kommet til jord - og blevet dig og mig til del, som en gave skænket gennem Kristus, at han for alvor kunne tage menneskelivet på sig.

Gudsforholdet er altså ikke til for at guddommeliggøre mennesket. Nej, det er lige omvendt. Det er Guds forhold til mennesket, der menneskeliggør os.

Det var og er den reformatoriske grundopdagelse, vi stadig kan være mennesker, samfund og kirke på.

Derfor: Lov og tak og evig ære være dig vor Gud, Fader, Søn og Helligånd, du, som var, er og bliver én sand treenig Gud, højlovet fra første begyndelse, nu og i al evighed. Amen.

Kirkebøn:

Vor Gud og Far. Vi takker dig for, at du er en Gud fuld af nåde og barmhjertighed. Tak fordi der i kraft af dig altid er en ny dag for os at leve.

Lær os da at leve med os selv, og lær os at leve med hinanden, sådan så dit gode liv kan folde sig ud iblandt os - dit navn til ære og til gavn for hele den verden, du elsker.

Vi ber dig for mennesker, der lider nød. Særligt beder vi for familierne til ofrene for angrebet i Las Vegas og for dem, der lige nu kæmper for deres liv. Vi ber for alle, der er ramt af naturkatastrofer, af sult, af terror og krig. For mennesker på flugt ber vi dig. For alle der savner et hjemsted, familie, venner. Vi ber dig: giv os indsigt og visdom til at tage vare på den jord, du har betroet os. For det land, som er vort fædreland og i hvis tjeneste vi nu tager hul på endnu et folketingsår. Giv os styrken til at handle ud fra vore bærende værdier og modet til at indgå de nødvendige kompromiser.

Vær med enhver, der her fra Danmark er udsendt i fredens tjeneste.

Vi ber dig for alle, for hvem denne dag er svær er komme igennem. For de ensomme ber vi, de syge – på krop eller på sind, for dem der har mistet en, der stod dem nær, og for dem der snart skal dø. Lad os alle mærke din hånd omkring os, når vi bærer på tunge byrder.

Vær med alle, der har fået et særligt ansvar betroet i vores land. Vi ber for vores dronning, Margrethe II, Prins Henrik, Kronprins Frederik, Kronprinsesse Mary og hele det kongelige hus.

For den lovgivende magt, den udøvende magt og den dømmende magt, ber vi dig.

Lad din nåde sætte os fri, og din kærlighed give vore fællesskaber værdi. Og giv os til sidst, et navn Herre Krist, som er i din livsbog indskrevet. Amen.

LUTHER SOM MUNK* - et essay

Af Henning Kjær Thomsen, teologisk stiftskonsulent Viborg Stift

Den unge Luther blev født natten mellem den 10. og den 11. november, 1483. Selv mente han ganske vist i flere år, at han først var kommet til verden i 1484; men hans gode ven, Philip Melanchton, fik ham efterhånden overbevist om, at det virkelig var i -83.

Straks sidder der sikkert en læser eller to, som tænker: *»Det er muligt, vi ikke ved alverden - men hvornår vi blev født, det ved vi da. Hvordan kan man komme i tvivl om det?«*. Af den simple grund at vor tids registrering endnu ikke fandtes. Så årstallet kunne man vitterlig være usikker på. Datoen derimod var langt mere pålidelig.

Fordi de nyfødte blev døbt så hurtigt som muligt og ofte fik fornavn efter den helgen, hvis dag faldt sammen med dåbstidspunktet. Den nye Luther bliver da også døbt allerede dagen efter - den 11. november - og får navnet Morten eller Martin, opkaldt efter Martin af Tours, som gemte sig mellem gæssene, indtil de skræppede op og afslørede ham. Til straf spiser vi den dag i dag én af deres efterkommere aftenen før. Mortens aften går altså tilbage til den samme mærkedag, som den senere reformator fik sit navn efter. Derfor ved vi, at natten mellem den 10. og den 11. november er den rigtige.

Byen er Eisleben, en lille flække i den sydøstlige del af det nuværende Tyskland, hvor Martins far, Hans, var bonde. Senere siger Luther selv: *»Min farfar var bonde og min far var bonde; jeg skulle have været sognerådsformand«*. Af to grunde, tænker jeg. Dels for at understrege, at han er en mand med begge ben på jorden, der er til at regne med. Dels for også samtidig at kokettere med, hvor langt han trods udgangspunktet alligevel er kommet.

Ikke desto mindre er udsagnet en sandhed med modifikationer. Det er rigtigt, at Hans er bonde, da Luther fødes; men allerede inden han er et år gammel, bliver hans far tilbudt et nyt jordstykke, denne gang ved Mansfeld. Og Hans beslutter sig for at tage imod tilbuddet. Det skal siden vise sig at blive det klogeste, han foretager sig i sit liv.

For på det nye stykke findes hurtigt krystaller, mineraler og metaller. Alt sammen både efterspurgte og værdifulde materialer. Over en nat, så at sige, går Hans dermed fra at have været landmand til at blive bjergværksejer. Med det resultat, at hele familien langsomt men sikkert stiger socialt i graderne; folk bliver ansat; der bliver tjent penge og der bliver lagt planer.

Især for drengen Martin. Så snart det er muligt, skal han på latinskole - derefter på universitetet i Erfurt, hvor han skal læse jura; for som færdiguddannet jurist at kunne vende tilbage og hjælpe sin far med udvindingskontrakterne og aftalerne. På afstand virker en sådan langtidsplanlægning ikke bare overvældende: man må også helt åbent spørge, hvor befordrende det er for en drengs liv på denne måde at få sin løbebane kridtet op til og med universitetsuddannelsen.

Martin har dog ikke noget valg - han følger planen. Latinskolen har han ikke meget til overs for; til gengæld elsker han de første fire års generelle studier i Erfurt. Med sine 20 - 22.000 indbyggere er det en storby, der er fyldt med studenter og liv. Samtidig med at Martin har åbenlyse evner for både at lære og argumentere akademisk. Så da der i forsommeren 1505 skal vælges hovedfag, er han allerede trist.

Principielt er der tre muligheder: det gamle teologistudium, medicin og så det nyeste: jura. Men som vi allerede ved, skal Martin ikke vælge overhovedet. Det har far gjort for længst. Han bliver følgelig indskrevet på jura, køber den kanoniske lovsamling og er dermed - udefra set - klar. For i virkeligheden er han kun jura-studerende i hen ved tre uger. Så holder han op og begynder at grue over, hvordan i alverden han skal få sagt dette til sin far.

Hvorfor? Jeg tror, der i alle tilfælde er tre grunde:

* NOTE

Et par af de største oplevelser i forbindelse med jubilæet har været at blive inddraget i kunstnernes bidrag: Sigurd Barretts fortællebog om Luther og Eskild Dohns cd-projekt. Samtidig er også de udenlandske fagbøger begyndt at referere til fiktionskilderne.

Alt dette har givet lyst og mod til at lade den folkelige formidling beholde sin stemme - i et essay hvor historiske fakta blandes med fiktive former.

Hvad far har bestemt, falder for det første ikke altid sammen med egen lyst. Det har vi berørt. Langt vigtigere er imidlertid for det andet, at Luther allerede i en ung alder finder jura ukristeligt kedelig. Hvad han naturligvis ikke skal høre for. Og så - vigtigst af alt - for det tredje: Luther har gennem hele sin opvækst lidt af angst: Angst for at dø!

Det er ikke noget særsyn på denne tid. Grunde var der også nok af. Med jævne mellemrum skyllede smitsomme sygdomme gennem hele den kendte verden; ligesom farer og ulykker lurede om det næste hjørne. Alligevel er det ikke blot denne almindelige angst for at dagene skal løbe ud, der plager Luther. I et senere tilbageblik formulerer han det selv præcist: *»Jeg var - dag ud og dag ind - angst for livets giver som livets dommer«.*

Hans konkrete frygt er altså uden varsel at blive stævnet for Gud som dommeren over hans liv: Hvad blev det så til med det, du fik givet? Hvordan brugte du det? Til gavn for de andre?.

Så intenst føler han denne anfægtelse, at han på én og samme tid kæmper med de tunge tanker og alligevel har en konstant fornemmelse af at være handlingslammet.

I den situation er der grundliggende to muligheder. Enten forsøger man at overdøve og adsprede tungsindet ved at flygte til oplevelser, stemninger eller blot travlhed. Eller man sætter sig for at se det samme tungsind i øjnene; komme under vejr med, hvad det har på sig, alt det, der har med Gud, verden og mennesket at gøre.

Luther har modet til det sidste; og han kender også udmærket rammerne for denne undersøgelse. Gud, verden og mennesket er netop det gamle teologiske studiums emner. Derfor ønsker han sig brændende at læse teologi; ja, det bliver livsnødvendigt for ham. Men akkurat dét kan han ikke fortælle sin far, der nu gennem tyve år har lagt midler til side og planer for ham. Da er det, at tilfældet kommer ham i forkøbet og han bliver kaldt hjem af sin far. Han har angiveligt noget vigtigt, han vil sige ham. Mens Martin på sin side beslutter sig fast for at benytte lejligheden til at få lettet sit hjerte.

Hvad der sker, ved vi ikke med sikkerhed; men noget afgørende indtræffer den dag, Martin kommer til sin fars hus. Og det vel at mærke inden Martin får sagt, hvad han har tænkt sig. Under alle omstændigheder bliver resultatet af deres møde, at Martin styrter ud af døren, med det ene i hovedet så hurtigt som muligt at komme tilbage til Erfurt igen. Derfor trodser han alle varsler og skyder genvej over bjergmassivet Stotternheim.

I har naturligvis gættet det: Det tiltagende uvejr bryder løs, netop da han er højst oppe, lige om ørerne på ham. Ræd helt ind til marven, kaster han sig til sidst ned og råber: *»Frels mig hellige Anna! Så vil jeg blive munk«.* En from unge mand, der ved, hvor han skal vende sig hen i nød.

Eller?

Ja, hvorfor er det lige Anna, han råber til. Der er dog helgener nok at tage af. Hvem er hun i det hele taget, denne Anna? Hun er Jesu mormor, det ved vi. Men derudover er hun altså også skytshelgen for bjergværksarbejdere.

Det er muligt, vi ikke ved alverden - men hvornår vi blev født, det ved vi da. Hvordan kan man komme i tvivl om det?

Her mærkede jeg, at jeg blev fuldstændig nyfødt, og at jeg trådte gennem de åbnede porte ind i selve paradis...

Det vil med andre ord sige, hun er Martins fars autoritet. Og her ligger nøglen sandsynligvis: Hvem andre anråber man for at komme fri af sin autoritære far end hans egen autoritet?

Ydermere var det en klar bestemmelse i kirkens praktiske tradition, at et løfte, afgivet i »den yderste nød eller inderste trængsel«, var ingen bundet af. Martin insisterer ikke desto mindre på at ville være bundet af sit nødråb. Og endelig, da han senere på sommeren indfrier sit løfte, gør han det ved at søge optagelse hos augustinereremitterne. Men de var uden sammenligning kendt for deres strenghed og konsekvens med hensyn til overholdelse af klosterlivets regler. Hvorfor da lige dem? Sandsynligvis fordi de samtidig lagde lige så megen vægt på studierne af traditionen. Så meget, at deres prior også var professor i bibelsk teologi ved universitetet.

Ved at udmanøvrere sin far, insistere på sit løfte og opfylde det hos augustinereremitterne opnåede Luther på denne måde, hvad han ville: At komme til at studere teologi. Om end det altså blev som munk. Derfor bliver et sidste spørgsmål også tilbage: Nu har han fået det, som han gerne ville - hjalp det da på hans angst? Blev den mindre eller større af, at han kom i kloster?

Den blev større. Det hænger sammen med selve klostrets grundidé. »Kloster« kommer af det latinske »claustrum«, som vi i dag bl.a. kender fra »klaustrofobi«. Hvad er man bange for, når man har denne lidelse? Man frygter små, indelukkede rum. »Kloster« betyder altså »et indelukke« - et samfund, lukket om sig selv. Og da det er nemmest at være »for sig selv«, hvis man befinder sig på afstand af de andre, kommer klosterlivet i praksis til at betyde: et fællesskab, der udfolder sig på sine egne præmisser, væk fra det øvrige samfund.

I klostret skal menneskelivet nemlig leves, sådan som det oprindeligt var tænkt af Gud. Det er den bærende tanke. Ja, tænker vi som moderne borgere, men det kan vi vel så diskutere, hvordan man bedst realiserer. »Aldeles ikke« lyder det middelalderlige svar »det er beskrevet i de 3 første kapitler af vores bibel. Adam og Eva i paradiset - det er den oprindelige intention med mennesket«.

Og her bliver **vi** så nødt til at stille tre hurtige Spørgsmål:

- Havde de travlt med at tjene penge?
- Havde de glæde af at få børn?
- Gjaldt det for dem om at sætte sig selv igennem?

»På ingen måde«, lyder svaret på dem alle.

De tre klassiske klosterløfter: at leve uden besiddelse, i kyskhed og lydighed er altså alle skåret ud af Paradisfortællingen. Og meningen er naturligvis, at munkene (og nonnerne) ikke blot skal leve dette op-

rindelige liv for eget vedkommende, men akkurat også på hele det omgivende samfunds vegne.

At være munk er på denne måde at være udnævnt til livslang vikar.

Det er da også grunden til, at man kan få de mange i det omgivende samfund til at bidrage til både klostrenes underhold og anseelse. De varetager en tjeneste, der sætter de mange fri til netop at tjene penge, få børn og skabe sig et navn. Og bliver **de** endelig spurgt, om ikke også de skal leve, som det oprindeligt var tænkt, ligger svaret fast: *»Det har vi folk til«.*

Prisen er, at munkene forpligtes ikke blot på selv at leve autentisk men også at gøre det i kraft af deres embede. Er man således i tvivl, om man bruger livet rigtigt, inden man bliver munk; bliver denne tvivl udvidet til nu også at omfatte ens legitime virke i verden. For Luther bliver angsten dermed en »angst i anden« den dag, han træder ind ad døren til augustiner-eremitterne. Så Martins indgang i klostret befriede ham nok for sin far; men den forstærkede samtidig den anden kamp i hans liv. Kampen mod angsten.

Den blev ved til 10 år senere. Da var han selv blevet både doktor i Den hellige Skrift og professor i Bibelsk Teologi og forflyttet til klostret og universitetet i Wittenberg. Én konsekvens var en helt ny og anderledes kost og dermed en permanent hård mave.

En dag, da han netop døjer med denne plage og derfor sidder for sig selv så længe, at han har rigelig tid til at memorere den tekst fra Paulus' brev til romerne, som han forbereder til en forelæsning, fanges hans opmærksomhed af to umiddelbart ret ordinære vers fra kapitel 1 i dette brev - versene 16 og 17. Her skriver Paulus om evangeliet (v. 16) og om hvordan der i det (v. 17) åbenbares en *»Guds retfærdighed af tro til tro. Som der står skrevet: Den retfærdige skal leve af tro«.*

Hvordan skulle disse vers kunne forandre noget? At den *»retfærdige skal leve af tro«*, har Luther hele sit liv været klar over og jaget af. Det store spørgsmål var jo lige fra begyndelsen, om han var retfærdig. Men så er det, at første halvdel af vers 17 pludselig igen trænger sig på: Guds retfærdighed fører til tro.

»Her mærkede jeg, at jeg blev fuldstændig nyfødt, og at jeg trådte gennem de åbnede porte ind i selve paradis«, skriver Luther senere. I mellemtiden ved vi, hvorfor han vælger dette ordvalg. Paradislivet har han været forpligtet på fra dag ét, nu blev der skabt mulighed for det. For pludselig går det op for ham, at troen ikke er en forudsætning for at møde den retfærdige Gud, men at det er lige

omvendt. Guds virkelighed skaber troen. Gud er dermed ikke dén, mennesket er på vej henimod for at aflægge regnskab. Men Gud er dén, vi altid allerede kommer fra. Dén, vi har i ryggen og som sender os ud i verden.

Men hvis det er tilfældet, er der heller ingen grund til, at jeg hele vejen frem til Gud og hans dom går og kigger ind i mig selv for at overveje, hvad jeg dog kan bruge, når jeg når frem. Nej, så bliver jeg befriet fra at vandre »indkroget i mig selv« til i stedet at løfte hovedet og blikket og se på de andre og deres behov.

Pludselig står det med andre ord lysende klart for Luther, at »Gud« er min befrielse fra mig selv til de andre. Det er det nye. Og den oplysning i ordets egentlige betydning giver han på intet tidspunkt herefter afkald på.

Denne reformatoriske opdagelse kommer Luther frem til gennem en bibelsk tekst. Den var samtidig begyndelsen til enden på hans munkeliv.

HVILKEN ROLLE SPILLER BIBELEN

for reformationen og frem til i dag?

Af Thomas Reinholdt Rasmussen, provst Hjørring Søndre Provsti

Martin Luther er bibelsk teolog. Det er ikke gennem filosofiske spekulationer eller undersøgelser af naturens forhold, at Luther kommer frem til sin reformatoriske indsigt. Det er gennem de bibelske tekster. Derved bliver Bibelen for Luther også det redskab, hvorved han gør op med den kirkelige autoritet.

Da Martin Luther indtrådte i augustinerklosteret i Erfurt i sommeren 1505, ændrede hans livsbane sig radikalt. Han havde indtil da været indskrevet ved jurastudiet ved universitetet, men gik nu, til sin fars store fortrydelse, ind i den kirkelige verden.

Luther skiftede retning, men han slap ikke den akademiske verden. Han kunne have valgt et af de mange andre klostre, som Erfurt var fuld af, men han valgte augustinereremitterne, som netop beskæftigede sig med akademiske studier, og som ofte bestred universiteternes embeder. Nok valgte Luther en anden livsvej, men han valgte ikke det akademiske fra.

Hastigt steg den unge munk i ordenens grader. Han blev præsteviet i 1507 og tog samtidig de akademiske grader, så han i oktober 1512 kunne indsættes i den øverste grad: Professor i Den hellige Skrift med ret til at forelæse over alle Bibelens skrifter. Denne grad blev livet igennem hans autoritet i de mange stridigheder om den rette forståelse af evangeliet.

Luthers indsættelse i embedet fandt sted ved det nyoprettede universitet i Wittenberg og var et led i kurfyrsten Frederik den Vises planer om at skabe et førende universitet ved »civilisationens grænse«, som Luther senere kaldte Wittenberg.

Fra 1513, hvor Luther begyndte sine forelæsninger over Salmernes Bog, som han kendte fra klostrets tidebønner, og frem til sin død i 1546, forelæste Luther over størstedelen af de bibelske skrifter. Dog forelæste han aldrig over evangelierne. Evangelierne prædikede han over, og der findes ca. 2000 gengivne prædikener af Luther.

LUTHERS BIBELFORSTÅELSE SOM AUTORITETSOPGØR

På det nederste stykke af den altertavle, som maleren Lucas Cranach lod fremstille til bykirken i Wittenberg i 1547, ser vi Luther stå på prædikestolen. Han står over for en række tilhørere, og mellem dem er den korsfæstede Kristus. Luther står med hånden på Bibelen og peger på Kristus.

Maleriet viser meget godt Luthers skriftsyn. Luthers blik er fæstnet på Kristus, men hans hånd hviler på Bibelen. Det er læsningen af Bibelen, der har fået ham til at se Kristus, og når han igen flytter blikket ned i bogen, så er det med Kristus for øje. Bibelen får os til at se Kristus, og Kristus får os til at læse Bibelen ret. Således er det lu-

Det egentlige er Kristus, og derfor står Kristus over Skriften, og vores læsninger og fortolkninger skal måles på ham.

therske skriftprincip uløseligt forbundet med sit indhold (Kristus).

I sin fortale til Jakobsbrevet skriver Luther, at et skrift skal vurderes ud fra, om det forkynder Kristus eller ej, for hele Skriften viser, som på maleriet, hen på Kristus. Hvis skriftet ikke forkynder Kristus, er det ikke apostolsk, om det så var skrevet af Peter eller Paulus, men omvendt ville det, hvis det forkyndte eller pegede på Kristus, være apostolsk, selvom det skulle være skrevet af Judas eller Pilatus. Bibelens hele opgave er at forkynde Kristus, og hele Bibelen peger på Kristus. Det er ikke bogen i sig selv, der er hellig, men det er indholdet, der er helligt: Kristus.

Derfor kan Luther også i en debat med Erasmus af Rotterdam skrive, at hvis man tager Kristus ud af Bibelen, hvad er der så tilbage? Bibelen er intet andet end Jesus Kristus og fortæller om ham. Det er ikke en bog om regler og opførsel. Det er ikke en bog om gamle dage. Det er en bog, der skal gøre Kristus som liv og frelse levende for den, der læser den i dag.

I skriftet *»En kort undervisning om, hvad man bør søge og finde i evangelierne«*, som er fortalen til en prædikensamling af Luther fra 1544, siger Luther, at der egentlig kun er ét evangelium, men det er skrevet gennem flere. Det er ikke skriften som ord, der er evangelium (eller »Guds ord«), men det, som de fire evangelier handler om. Evangeliet er Jesus Kristus. Evangeliet, siger Luther her, er egentlig ikke andet end et mundtligt ord, og man skal få evangeliets indhold ud i lyset. Evangeliet skal grundlæggende fremlægges med munden og ikke med pennen. Hvis evangeliet gøres til Skriften, så »gør vi Jesus til Moses«, hvilket betyder, at så er evangeliet ikke Guds nådefulde handling, for så bliver den til lov og lovreligion.

Så at »Skriften alene« er menighedens øverste norm, er hos Luther ikke udtryk for, hvad vi i dag ville kalde skriftfundamentalisme, for Skriften er ikke det egentlige. Det egentlige er Kristus, og derfor står Kristus over Skriften, og vores læsninger og fortolkninger skal måles på ham.

FORSKYDNINGER I LUTHERS DYNAMISKE SYN PÅ BIBELEN

Luthers eget bibelsyn er altså dynamisk. Det er ikke fastlåst, og Luther kan udøve kritik mod enkelte skrifter som eksempelvis Jakobsbrevet, som han kalder et »stråbrev«, og Johannes' Åbenbaring, som han mener kaster slør over Kristus. Det er en bibelforståelse, der hele tiden arbejder kritisk for at åbne for en dybere forståelse og forkyndelse af Jesus Kristus. Bibelen er for Luther først Guds ord, når den forkynder Kristus. Bibelen er således ikke Guds ord i sig selv, og som den foreligger.

Ikke alle samtidens reformbevægelser delte Luthers syn på Bibelen. Der var forskel på hans syn på Bibelen og bibelhumanismens syn på den. Den sidstnævnte, som også får indflydelse på dansk reformationshistorie, ser Bibelen som fundamentet. Og i tiden efter Luthers død, hvor konflikten med den romerske kirke tager til også teologisk, bliver det Bibelen, der bliver bolværket mod romerkirkens hævdelse af traditionen som kirkens grundlag.

På den baggrund opstår den såkaldte lutherske ortodoksi, der blev rådende i 1600-tallet. Den hævder Bibelen som eneste grund og forstår Bibelen som Guds eget talte ord. Det, man kalder »verbalinspiration«, hvor hvert ord er indblæst af Gud selv. Der er tale om en forskydning fra Luthers standpunkt, men dog så væsentlig, at Luthers forståelse af Skriftens dynamik, herunder også dens historiske tilblivelse, er forsvundet.

Bibelen er nu selvindlysende og givet af Gud. Det er klart, at dette synspunkt kommer i krise, når den

historisk-kritiske metode sætter ind i 1700-tallet. Den påviser, at Bibelen har en tilblivelseshistorie og har variationer i teksten, og udfordrer derfor den lutherske ortodoksi, for kan man nu stole på Bibelen?

SYNET PÅ BIBELEN I DANSK TEOLOGI OG KIRKELIV

Det er klart, at den danske kirke og det danske kirkeliv står i en arv fra Luther og den reformation, der blev indført af Christian d. 3, og som måske mere var præget af Melanchthons bibelske humanisme, hvor netop teksten som tekst er det afgørende, og ikke så meget Luthers dynamiske bibelsyn, hvor Skriftens centrum er Kristus.

Det giver sig udslag både her i landet og i Europa i den lutherske ortodoksis fastlåsning af Skriften, hvor det bliver Skriften, der er gudsgivet og fast, og derfor åbenbaringsfundamentet. Ortodoksien mister også blikket for, at Det Gamle Testamente og Det Nye Testamente ikke forholder sig til hinanden som lov og evangelium, hvor det kristne evangelium kun kan findes i Det Nye Testamente. En sådan forestilling vil ligge Luther fjernt, for Det Nye Testamente er for ham foregrebet i det gamle, og det gamle ligger i det nye.

Denne fiksering af Biblen som skrift får skæbnesvanger betydning, når bibelkritikken sætter ind i slutningen af 1700-tallet. Man kan ikke med samvittigheden i behold betragte Bibelen som en fast gudsgivet blok, når den også har historie, varianter og udvikling.

Bibelens autoritet svækkes derfor i oplysningstiden, og det kan gribes an på forskellige måder. Søren Kierkegaard (1813-1855), der egentlig havde et konservativt bibelsyn, anbringer fundamentet i den enkeltes eget valg og trosforhold. Kierkegaard kan sine steder næsten glæde sig over bibelkritikken, for den tvinger den enkelte til at tage selvstændigt stilling, så man ikke kan læne sin tro op ad noget andet (eksempelvis Skriften). Kierkegaards bibelsyn får stor betydning for det tyvende århundredes danske teologi og kirkeliv. Kierkegaard er radikal pietist og lægger tyngdepunktet i den enkeltes eget gudsforhold og ikke i noget ydre. Denne radikale pietisme videreføres i det tyvende århundrede af eksistensteologien og herunder Tidehverv, som derved må fjerne sig fra bibelteksten.

En anden position, der har betydet meget for dansk kirkeliv og trosopfattelse, repræsenteres af N.F.S. Grundtvig (1783-1872). Grundtvig ser Bibelens svindende troværdighed netop på grund af, at man har placeret den i en historisk utroværdig position. For Grundtvig er troens fundament ikke i Bibelen, men i menighedens bekendelse og forvaltning af sakramenterne, hvor Jesus Kristus er »lyslevende til stede«. Kirken bygger ikke på Bibelen, men kirken har skrevet Bibelen, og Grundtvig kan derfor sige, at kirken står ikke på Bibelen, men Bibelen ligger på alteret.

Dette synspunkt fik eksempelvis Københavns daværende biskop H.L. Martensen til at beskylde Grundtvig for tilbagefald til katolicismen. Men det er ikke sandt, da Grundtvig på ingen måde genindfører et pavedømme. Men det er dog sandt i den udstrækning, at det bliver kirken eller menigheden, der bliver det afgørende med det grundlæggende i bekendelse og sakramenter.

Det væsentlige i Grundtvigs bibelsyn er, at Grundtvig fastholder Bibelen som en afgørende oplysningsbog for de kristne, men samtidig som en del af kirkens historie med den historicitet, der følger med. Det giver det grundtvigske bibelsyn en stor troværdighed, men også en lukkethed om sig selv.

Den teologiske retning »Tidehverv« blev grundlagt i 1926 som et opgør med oplevelseskristendommen. Tidehverv så sig selv som en tilbagevenden til Luther, og det er i mange henseender også sandt, men særligt på det bibelteologiske område kan det knibe med denne tilbagevenden. Tidehverv udspringer både som ophav og opgør af en pietistisk kristendom, og det farver også Tidehverv, når den griber eksistensteologien gennem Kierkegaard. Eksistensteologien, der er en del af eksistentialismen, er en pietisme, der placerer gudsforholdet i valget. Derved flyttes fokus i Tidehverv fra Bibelens objektivitet til valgets subjektivitet. Det er en afgørende ændring, der gør Tidehverv modernistisk, men næppe luthersk bibelteologisk. Bibelens placering i dansk teologi i det tyvende århundrede kan måske bedst illustreres med Jakob Knudsens dobbeltroman om Martin Luther »Angst-Mod« fra 1912-14. Knudsen skriver helt Bibelen ud af fortællingen om Luther og erstatter den i stedet for med Luthers egne psykologiske betragtninger.

Vi har altså stadig til gode at se en moderne gennemtænkning af den lutherske bibelteologi og at se, hvordan den kan bringes i spil i dag. Man kunne forsøge med en fastholdelse af den historisk-kritiske metode, som i sin kerne er en inkarnationsteologi, der tager historien alvorligt som det sted, hvor mennesket møder Gud. Skriften skal læses og tolkes. Og dernæst sammenholde den med Grundtvigs (lutherske) forståelse af, at menneskers møde med Gud finder sted i mødet med den levende Kristus og ikke med den døde skrift. Skriften skal luthersk set to ting: først og fremmest pege på Kristus, og dernæst sikre et kristent menneskes frihed, da Skriften er øverste norm, og ingen kan sætte sig over den. Denne forståelse ville være et forsøg på at fastholde den lutherske arv med både videnskabelig anstændighed og troens virkelighed i behold. En luthersk bibellæsning er på sin vis givet på forhånd: Kristus er Skriftens midte. Derfor er en luthersk bibellæsning en stadig præcision af Jesus Kristus.

HER KAN DU LÆSE MERE

Bo Holm, »Veje og vildveje for det lutherske skriftprincip«, i Kritisk forum for praktisk teologi nr. 105 (2006), 3-19.

Anders-Christian Jakobsen: »Sola scriptura - er Skriften stadig normerende for teologien«, i Else Marie Wiberg Pedersen, Bo Kristian Holm og Anders-Christian Jakobsen (red.): Gudstankens aktualitet, København: Anis, 2010, 141-158.

Leif Grane, Evangeliet for folket. Drøm og virkelighed i Martin Luthers liv, København: Gad, 1983.

Sigfred Pedersen (red.), Skriftsyn og metode, 2. reviderede udgave, Aarhus: Aarhus Universitetsforlag, 2008.

Thomas Reinholdt Rasmussen, »Bibelen er den bedste tyske bog« & »Bibelen og den rummelige folkekirke«, begge i: Den korsfæstede Gud, København: BoD, 2014, 15-20 & 41-46.

Artiklen er 1. gang bragt i Bibliana #2 2017, som udgives af Bibelselskabets Forlag.

TROENS STEDER
- efter reformationen

Vi fornemmer samtidens frygt for Skærsildens flammer, når vi ser afladsbrevene eller kisten til afladspenge.

Af Peter Lodberg, professor, dr. theol. Aarhus Universitet

Reformationen handler om konkrete begivenheder på helt bestemte steder. I dag kan vi besøge de lokaliteter, hvor Martin Luther og de andre reformatorer opholdt sig i den tyske by Wittenberg. Her ligger universitet, slotskirken med tesedøren, byens kirke med maleren Cranachs altertavle og det tidligere kloster, som blev præsteparret Martin og Käthe Luthers præstebolig.

I dag er præsteboligen lavet om til et museum, og vi kan gå på besøg i reformatorens hus og fornemme den store historiske forskel til vores huse og den tid, vi lever i. Hans bordsamtaler får liv, når vi ser den stue, hvor der blev diskuteret teologi og drukket øl. Vi fornemmer samtidens frygt for Skærsildens flammer, når vi ser afladsbrevene eller kisten til afladspenge. Vi glæder os over, at vi ikke længere behøver at leve i frygt, men i tillid til Guds løfter.

Forlægger vi besøget til borgen Wartburg er højdepunktet for mange Luthers arbejdsværelse, hvor han oversætter Biblen til tysk. Den har siden hen dannet skole for det tyske sprog og alle senere bibeloversættelser. Reformationen handler om bibler, prædikensamlinger og flyveblade, der skal overbevise om tro. Besøgende diskuterer om, det nu virkeligt kan være sandt, at Luther kastede blækhuset efter Djævelen i et af sine raserianfald, og om hullet fortsat eksisterer. Det vidner om en lidenskab for troens skyld, hvis det virkeligt er sandt, at hullet i muren skyldes Luthers troskamp og fysiske opgør med den onde selv. Hullet forkynder meget mere end mange prædikener.

Reformationen har sine steder, og stederne fortæller om, at troen ikke kun har betydning for hjerte, sjæl og sind, men også for det, der hører til tilværelsens materielle sider. Troen sætter sine spor. Den skaber sine aftryk i bygninger, ritualer, institutioner og landskaber. Troens steder tyder og tolker evangeliets betydning for os på de steder, vi lever. Også kirker i landskabet eller byen forkynder. Er de slidte, lukkede, utilnærmelige, forfaldne, eller er de åbne, tilgængelige, inviterende og imødekommende? Ligesom huse fortæller kirker om, hvem der bor i dem, og hvad de prioriterer.

TROEN BLIVER ALMENNYTTIG

Reformationen giver dødstødet til cølibatet som en særlig hellig livsform, og det nye ideal bliver præstens familie og hushold. Klostrets aflukkede liv med tid til bøn og arbejde bliver afløst af præstegårdens til tider hektiske aktiviteter. Nu er skellet mellem det verdslige og hellige liv revet ned, og det kristelige liv skal leves midt i det almindelige liv med omsorg for næsten. Håndværkeren skal kunne sit fag, og bageren skal bage godt brød. Værkstedet, markedet og fyrstens gemakker bliver til troens steder, fordi enhver er kaldet til at udøve næstekærlighed i deres arbejde. Troen er for alle, og den gennemstrømmer livet i samfund, kirke og politik. Troen er almennyttig.

Afmonteringen af klostrets religiøse og samfundsmæssige betydning er en revolution. Og som alle revolutioner er den forbundet med usikkerhed. Også i fysisk forstand er reformationen omvæltningernes tid. Nok får munke og nonner flere steder lov til at blive boende i deres klostre, så længe de lever. Nogle klostre bliver stående, andre bliver revet ned. Byggematerialerne bliver i stedet for brugt til at bygge et nyt rådhus som fx i Køge eller Flensborg.

I Danmark er der ved reformationens indførelse i 1536 omkring 125 klostre. I løbet af en menneskealder er de væk. Dermed forsvinder én af de allervigtigste institutioner i Middelalderens Europa. Til forskel herfra overlever universitetet, der er en anden af Middelalderens institutioner. Det hænger sammen med, at reformationen udspringer af universitetet. Luther

er professor i studiet af Biblen, og han gør sammen med sin kollega Philip Melanchton universitetet i Wittenberg berømt og berygtet over hele Europa. Universitet og reformation er uløseligt forbundet og får afgørende betydning for kirke, kultur og samfund. Idealet er, at teologien skal være moderne, og dens udøvere skal uddannes, så de er fortrolig med den seneste viden på deres område.

NYE TIDER - NYE STEDER

Reformationen er et eksempel på, at udviklingen i Danmark er tæt forbundet med begivenheder uden for Danmarks grænser. Kong Chr. III havde som ung overværet Luthers forsvar ved Rigsdagen i Worms. Både Hans Tausen fra Viborg og den senere biskop over Sjælland Peder Palladius studerede ved universitetet i Wittenberg. De bringer på hver sin måde reformationen til Danmark og får stor betydning for den nye lutherske fyrstestat.

I første omgang bliver Nyborg til den nye residenshovedstad, og byen anlægges som en luthersk fyrsteby. Det er herfra, at Luthers præst og problemknuser fra Wittenberg Johannes Bugenhagen opholder sig og hjælper kongen med

Sammenhængen mellem tro, sted og bygning finder vi også i de mange missionshuse, der bliver bygget i slutningen af 1800-tallet.

at reformere kirke og stat. Nu skal kongen ikke herske ved at rejse rundt i landet, men regere fra byen, der ligger midt i riget.

Tro og by er ikke kun med til at give Danmark en hovedstad i det fynske. Senere kommer religiøse fristæder til. Kong Chr. IV tager i 1615 initiativ til at bygge Glückstadt som et tilholdssted for jøder, katolikker og protestanter. De skal være med til at styrke erhvervsliv og handel. Omkring tres år senere - 1682 - får Fredericia asylret. Nu kan forfulgte jøder, katolikker og protestanter leve i fred inden for byens volde. Det samme gælder folk, der er gået fallit, og i visse tilfælde kriminelle udlændinge. Fredericia bliver pga. den religiøse mangfoldighed i byen hurtigt kendt som »Jyllands Jerusalem«.

Tro kan altså skabe by. Det gentager sig i 1773, da kong Chr. VII giver de tyske herrnhuter lov til at etablere sig i Christiansfeld syd for Kolding. Byen er bygget som en virkeliggørelse af utopien om Det Ny Jerusalem fra Johannes Åbenbaringen. Tanken er, at Kristus bor midt i byen og er den kilde, hvorfra hele verden henter livet. Kirken ligger midt i byen lige ved siden af brønden, hvorfra vandet strømmer ud mod de fire verdenshjørner. Byen bygger på ideen om, at den skal realisere fællesskabet i kærlighedens hengivelse til den korsfæstede Kristus. Han er sandt tilstede i sin by, og fællesskabet med ham oplever byens indbyggere i gudstjenesten og i de huse, hvor de lever fælleskabets liv. Derfor ligger kirken midt i byen og forbinder de to gader, hvor mænd, kvinder og børn bor i deres fællesskabshuse.

Sammenhængen mellem tro, sted og bygning finder vi også i de mange missionshuse, der bliver bygget i slutningen af 1800-tallet. Der er tale om et sandt byggeboom. I 1880 er der bygget 10 missionshuse, og det tal vokser på bare tyve år til 399 missionshuse over hele landet. Skal vi sammenligne med en lignende udvikling i dag er det antallet af fitnesscentre, der skyder op som paddehatte rundtomkring i de danske byer.

Det spændende er, at missionshusene får bibelske navne som fx Bethania, Bethesda eller Tabor. Tanken er, at netop her på dette sted møder vi Jesus gennem forkyndelse, bøn og lovsang. Når vi træder ind over dørtrinnet til missionshuset træder vi ind i den bibelske fortælling og i det bibelske landskab. Afstanden mellem os og Jesu tid bliver ophævet i missionshuset. Vi bliver ét med Jesus, når vi lyder hans kald til omvendelse og efterfølgelse, sådan som Jesu budskab lyder i form af indre missionærens forkyndelse.

TIL SIDST

Missionshuse bliver i dag mange steder solgt og overgår til andre formål. Dermed lider de samme skæbne som middelalderens klostre eller kirker, der bliver taget ud af brug. Det er ikke kun en trist historie. Erfaringen peger på, at noget nyt kan vokse frem. Så længe der er tro, vil vi samles på troens steder, og de vil være med til at forme troen og dens udtryk. Gennem århundreder har troens steder været fysiske. I disse år finder vi også troens steder på internettet og de sociale medier. Her kan vi tænde et lys for vore døde, dele vores troserfaringer og tvivl eller komme i kontakt med en sjælesørger. Troen er kommet for at blive. Det samme er troens steder.

VIBORG - REFORMATIONS-STAFETTENS DANSKE BY

Af Ole Blume, mediekonsulent Viborg Stift

Viborg blev den danske by, som fik besøg af reformationsstafetten i forbindelse med hele Europas fejring af 500 års reformationsjubilæet. Byen inviterede til masser af arrangementer og unikke oplevelser.

Som reformationsby fik Viborg, som eneste danske by, besøg af Den europæiske Reformationsstafet, Europäischer Stationenweg. Den rullende depeche var en stor lastbil, der gennem 7 måneder kørte rundt til 37 udvalgte europæiske byer med folkets fortællinger.

Den europæiske Reformationsstafet var i Viborg i 36 timer fra den 28. februar til 2. marts. Se fotos fra besøget.

Alle byerne har en særlig rolle i reformationens historie. 500 års reformationsjubilæet er blevet fejret over hele Danmark, men Viborg var kongerigets første by, der tilsluttede sig Luthers tanker og tro. Det skete, da Hans Tausen opnåede kongens godkendelse hertil i 1529 - syv år før resten af Danmark.

12 år tidligere, den 31. oktober 1517, slog Martin Luther sine 95 teser på Slotskirken i Wittenberg. I 1523 kom Hans Tausen til Universitetet i Wittenberg og hørte her om Luthers tanker, som han blev meget inspireret af. I 1525 landede Hans Tausen i Viborg, hvor han begyndte at prædike Luthers tanker. Og i 1529 gav Frederik den 1. tilladelse til, at Viborg kunne rive byens 12 helgenindviede katolske sognekirker ned. Fra da af betragtede Viborg sig som protestantisk.

Stones on the Road

Europäischer Stationenweg
November 2016 – Mai 2017
Olympia Morata
Martin Luther
Jan Hus
Philipp Melanchthon
Wibrandis Rosenblatt
Elisabeth von Rochlitz
Dublin
Liverpool
Cambridge
London
Viborg
Malmö
Kiel
Wilhelmshaven
Emden
Bremen
Stadthagen
Minden
Osnabrück
Wolfenbüttel
Berlin
Kerkwitz
Wittenberg
Torgau
Wuppertal
Marburg
Eisenach
Schmalkaden
Herborn
Zwickau
Coburg
Worms
Heidelberg
Nürnberg
Speyer
Crailsheim
Bretten
Schwäbisch Hall
Straßburg
Tübingen
Augsburg
Basel
Zürich
Neuchâtel
Obertoggenburg
Bern
Chur
Villach
Genf
Lausanne
Venedig
Ljubljana
Rom
Wroclaw
Prag
Cieszyn
Bardejov
Sopron
Graz
Sárvár
Debrecen
Puconci
Sibiu
reformation 2017
Europäischer Stationenweg
r2017.org

FOLKEKIRKEN - folkets eller fyrstens kirke

Af Johannes Lebech, lektor, tidl. kirkeminister

I Den danske salmebog kan man læse på side 2: *»29. juli 2002 autoriseret af Hendes Majestæt Dronning Margrethe II til brug ved gudstjeneste i Den Danske Folkekirke«.* Der er ingen tvivl om, hvem der er kirkens overhoved.

Professor i retshistorie, Ditlev Tamm, skriver i bogen *»Hvorfor er vi så glade for staten?«*, at *»Den lutherske kirkeordning, som den indførtes efter 1536, har haft en lang levetid i Danmark. Og Danmark er formentlig i dag det land, som har bevaret den reformatoriske ordning i sin reneste form«* s. 51. Der er således god grund til at søge en historisk forklaring på, hvorfor den danske fyrste stadig har så central en placering i den danske folkekirke?

Reformationen var i sit udgangspunkt med Luthers to-regimentelære bundet meget til fyrsten, og Luther overlever faktisk kun den katolske kirkes fordømmelse af ham, fordi han bliver beskyttet af kurfyrst Frederik.

Det er således også karakteristisk for den danske reformation, at den bliver båret af de danske fyrsters store interesse for den. Den unge hertug Christian, den senere Christian III, oplevede Luther i Worms, og som ung lensherre i Haderslev indfører han reelt reformationen i 1525. Faderen, Frederik I, accepterer den folkelige opstand mod den katolske kirke, som vi ser den i Viborg 1526 under Hans Tausens ledelse. En række unge teologer bliver inspireret af Luther og sikrer med deres forkyndelse af den nye troslære, at den vinder fodfæste i befolkningen. Man kan med en vis ret sige, at reformationen i Danmark både har en folkelig og fyrstelig baggrund!

Efter Christian III's sejr i Grevens Fejde august 1536 er han fyrste over hele Danmark. Han arresterer med Luthers billigelse biskopperne, og på herredagen i oktober 1536 gennemfører han en ny kirkeordning. Vi får en fyrstekirke i Danmark med den nye kirkeordinans i 1537. For at understrege fyrstens rolle bliver kongen kronet af Bugenhagen, Luthers sendebud. Dette sidste skridt fandt Luther selv for vidtgående!

Kongen sikrer sig indflydelse på kirkens styrelse og overtager den katolske kirkes ejendom. Vi beholder en bispestyret kirke, men med biskopper udpeget af kongen. Med reformationen bliver universiteterne også kongens ansvar, og det samme gælder den fattigforsorg og omsorg for syge, som tidligere lå hos kirken. Reformationen medfører generelt en udvidelse af statens/fyrstens ansvarsområder. Det var helt klart kongens reformation.

Og den tyngde, med hvilken den danske konge satte sig på kirken, forstærkes yderligere under de senere konger og med enevældens indførelse i 1660. I Kongeloven 1665 ses sporene fra reformationen. Kongens eneste forpligtelse er at håndhæve den lutherske tro.

1671 salves Christian V, og det understreges meget kraftigt, at kongen er Guds udvalgte »statholder i Guds eget rige«.

Den pietistiske kong Christian VI er et godt eksempel på kongens stærke indflydelse på kirken. Han indfører tvungen kirkegang og forbyder værtshusbesøg og teater på søn- og helligdage. Han indfører konfirmationen, men udsteder også trusler mod folk, der ikke vil lade deres børn døbe. Da pietismen er ved at udvikle sig til en folkelig bevægelse, pålægger fyrsten præsterne at kontrollere forsamlinger. Man tillader kun bibellæsning, ikke fortolkning - og det er ikke særligt foreneligt med Luthers »almindelige præstedømme«.

I 1849 får vi Grundloven. I § 4 slås det fast, hvilken kirke vi har, og hvilken fyrsten skal tilhøre(§ 6). Der indføres religionsfrihed, og i § 66 lægges der op til en kirkelig forfatning, der skal sikre en fri demokratisk styret kirke. Flere kommisioner i 1800 tallet og en kommission under kirkeminister Bodil Koch

> Det er folketinget, der har sikret muligheden for kvindelige præster og de nævnte fremskridt for den folkelige indflydelse på en række områder som menighedsråd, valg af biskop etc.

i 1964-71 arbejder på, at det skal lykkes. Men en kirkeforfatning kommer ikke. Vi får en lovgivning med sognebåndsløsning, valgmenigheder, menighedsråd mv. På mange områder får kirken lokalt indre selvstyre og bliver »folkets« kirke, men på det overordnede plan er det fyrstens minister, der styrer kirken.

Folketinget lovgiver helt overordnet for kirken. Det er folketinget, der har sikret muligheden for kvindelige præster og de nævnte fremskridt for den folkelige indflydelse på en række områder som menighedsråd, valg af biskop etc. Men når det drejer sig om kirkens indre forhold, er det stadig *»dronningens kirke«*, og det oplevede jeg som kirkeminister. Lad mig give et par eksempler:

Da jeg blev indsat, fik jeg besøg af formanden for salmebogskommissionen, biskop Norman Svendsen, der overbeviste mig om fordelen ved den nye salmebog, der næsten var færdigredigeret. Jeg havde ikke svært ved at følge hans indstilling, selvom departementschefen fortalte historien om kirkeministeren, der selv sad og rettede i udkastet til salmebogen fra 1950erne. Da jeg blev afløst af Tove Fergo, var hun ikke nær så hurtig til at acceptere udkastet. Hun udtrykte tvivl om udgivelsen, og det vakte stor bestyrtelse. Man vidste, hun formelt kunne stoppe den. Hun endte dog med at godkende den, men sagen skabte en del diskussion og uro.

Når vi taler om kirkens ritualer, har ministeren/fyrsten også en væsentlig indflydelse. Allerede i 2001 diskuterede vi muligheden for at vie homoseksuelle i Folkekirken. Der var et kompromis for en kirkelig velsignelse af et registreret partnerskab. Jeg var tilhænger og sagde det offentligt. Det blev jeg citeret meget for i de europæiske me-

FAKTA

Folkekirkens Uddannelses- og Videnscenter (FUV) blev etableret den 1. januar 2014 efter en sammenlægning af Folkekirkens Institut for Præster i København og Aarhus, Teologisk Pædagogisk Center i Løgumkloster samt Konfirmandcenteret.

Videnscentrets kerneopgaver er at:

- indsamle og bearbejde viden relevant for folkekirken og samfundet.
- udvikle projekter og forestå undersøgelser for at skabe ny viden om folkekirken.
- varetage en koordinerende rolle i forhold til de projekter og undersøgelser, der foretages på området.
- formidle indhentet viden til gavn for folkekirken og samfundet.

Læs mere på www.fkuv.dk

Vi må således leve videre med en Folkekirke, der ligner en statskirke, som religionshistorikeren Martin Schwartz Lausten siger: »Vi har en folkekirke med statskirkelige træk«.

dier. Vi drøftede det i ministeriet. Tiden var nok mest moden til at fastholde kompromisset, men departementschefen understregede, at formelt set kunne jeg skrive et ritual uden egentlig at spørge nogen. Det ville næppe være klogt, men formelt set var det ministerens/fyrstens afgørelse. Det er karakteristisk, at da vi får en egentlig vielse for homoseksuelle, sker det ved en lov fremsat af indenrigsminsteren angående vielsens juridiske karakter. Der lovgives via kirkeminsteren for, at han kan fritage præster for den type vielser. Endelig beder kirkeministeren biskopperne om at skrive et ritual, som han kan gøre til sit forslag, og det gør 8 ud af 10 biskopper.

Langt den største del af kirkens økonomi er underlagt menighedsrådene, men den landskirkeskat, der går i Fællesfonden, administreres af kirkeministeren, dog i dag med en budgetfølgegruppe med biskop, menighedsråd og præsteforening.

Dette er kun enkelte eksempler på, at sålænge vi ikke har fået realiseret Grundlovens § 66 om en forfatning for folkekirken, har ministeren på en række områder en næsten enevældig magt.

Som nævnt har man forsøgt med 4 kommissioner at få skrevet en forfatning. Kirkeminister Manu Sareen nedsatte en Strukturkommission, som fik udarbejdet et forslag til en større selvstændighed for Folkekirken, men lige før den skulle vedtages under kirkeminister Marianne Jelved, forsvandt flertallet!

Årsagen til, at det ikke vil lykkes at give Folkekirken større frihed, er en diskussion både af teologisk og statsretlig karakter. Der er nervøsitet for, at én kirkelig retning skal få magt i et folkekirkeligt »parlament« og måske begynde at give kirken én stemme også om forhold, der nu i mangfoldighed kan trives inden for rammerne af Folkekirken. I diskussionen indgår også en nervøsitet for, at en større selvstændighed for Folkekirken vil være et skridt i retning af adskillelse af kirke og stat.

Vi må således leve videre med en Folkekirke, der ligner en statskirke, som religionshistorikeren Martin Schwartz Lausten siger: *»Vi har en folkekirke med statskirkelige træk«.*

Vi har en kirke, hvor Folketingets kirkeudvalg, hvis medlemmer end ikke behøver være medlemmer af Folkekirken, blander sig i nogle forhold, som om vi havde en statskirke, og vi accepterer en minister, der formelt på fyrstens vegne har en næsten enevældig magt.

Men balancen er hårfin, for da den nuværende kirkeminister ved sin tiltræden luftede et par ideer, som hun nok havde med fra sin tid som radikal, nemlig statstilskud til bygninger i stedet for præstelønninger og personregistrering væk fra kirken, blev hun omgående standset af stærke kræfter i Folketinget. Så enevældig var hun heller ikke!

LUTHER & det sociale

Af Christian Mejdahl, landmand, tidl. Folketingsformand

Reformationen fik overordentlig stor betydning - ikke kun i kirkelig henseende - men for samfundet i det hele taget. Det bevidnes i det ital af artikler og bøger, der er skrevet af vidende forfattere i anledning af 500 års jubilæet.

Ændringerne skete ikke på en gang, men lidt efter lidt. Reformationen var ikke en revolution - og dog. Således var borgerkrigen »Grevens Fejde« et udslag af sociale og religiøse modsætninger i Danmark.

Efter en periode med religionskrige, borgerkrige over oplysningstiden oplevede vi selvstændighedsbevægelser og bondens frigørelse. Skoleloven i 1814 gav undervisningspligt - også til landbobørnene. Vi fik Landkommunalloven i 1841 med sognerådene, der afløste forstanderskabet, som havde bestået af sognepræsten, herredsfogeden og de største lodsejere.

FOLKET VÅGNEDE!

Og med Danmarks Riges Grundlov i 1849 blev der sat skik på tingene. Grundloven værner om en evangelisk - lutherske kirke, som er den danske folkekirke. Denne bestemmelse har - sammen med bestemmelsen om religionsfrihed - stået uændret i alle fem grundlove.

Vi så højskolebevægelsen, de åndelige vækkelser og de politiske partier tone frem. Den første lov om alderspension kom i 1891. Den blev afløst af aldersrenten i 1922 for at blive til folkepension i 1956. Sygekasserne blev en realitet fra 1892 til 1973, hvorefter staten overtog de delvis brugerbetalte sygekasser. Socialreformen i 1933 er et kapitel for sig. Undervejs fik vi alderdomshjem og plejehjem.

Jeg tror, kirken og de åndelige vækkelser har spillet en afgørende rolle i vores velfærdssamfund. Selvom det efter Reformationen var staten, der skulle tage sig af de gamle, fattige og syge, så har menighederne påtaget sig en væsentlig diakoniopgave finansieret dels af frivilligt indsamlede midler og dels offentlige midler. Nogle eksempler herpå er Kirkens Korshær, Blå Kors, KFUMs sociale arbejde og Folkekirkens Nødhjælp bare for at sætte ord på nogle få af dem.

Vi oplevede ordnede forhold på arbejdsmarkedet, ferie blev en menneskeret. Der blev indført arbejdsmarkedspension, barselsorlov med dagpengeret, frihed ved barns første sygedag, børnetilskud og børnebidrag, sygedagpenge, kontakthjælp, statens uddannelsesstøtte og boligstøtte.

Alle disse goder har udviklet sig undervejs med justeringer og ændringer, i takt med at man fik øje på behovene og mulighed for at indfri ønskerne.

Mange af de utallige tråde, der i dag er spundet sammen til vor tids komplicerede og sammensatte samfund, kan henføres til Reformationen.

LUTHER & skolen

Af Pernille Vigsø Bagge, sognepræst Løgstør - Aggersborg - Kornum og Løgsted

Da Fanden blev gammel, gik han i kloster og da Luther fik kone og børn, opdagede han for alvor vigtigheden af undervisning.

Hjemme i Sorteklosteret i Wittenberg hvor Luthers kone, Käte, knoklede med husholdning og ølbrygning, fik Luther for vane hver morgen at spille lut for sine fem børn, hvorefter han sammen med børnene fremsagde de 10 bud, Fadervor, trosbekendelsen og sang en salme.

I 1520´erne drog Luther rundt i, og omkring, Wittenberg, for at orientere sig om, hvordan det stod til med folks basale viden om Fadervor og de 10 bud, og da det var en nedslående oplevelse at besøge de indskrænkede wittenbergere, udgav Luther i 1529, samme år som han selv fik sit andet barn, Den lille Katekismus, der viste sig som en langtidsholdbar og grundig indføring i kristendommens grundtanker.

Luther var klar over, at viden og kundskaber var forudsætningen for sand tilegnelse af evangeliernes budskaber om tro og frelse.

Den lille Katekismus og reformationens fokus på den enkeltes mulighed for, og evne til, at tilegne sig Guds ord og budskaber i Bibelen, er blevet drivende for den protestantiske kirkes syn på skolegang, undervisning og uddannelse helt frem til i dag.

At både piger og drenge skulle lære at læse, skrive og forstå Bibelen, var for Luther og ikke mindst Melanchton, som var den, der udarbejdede et egentligt reformatorisk, pædagogisk program, af afgørende vigtighed. I en tid, hvor kvinder ikke regnedes for stort andet end mænds vedhæng og glimrende fødemaskiner, var der hos Luther en åbenhed for, at også kvinders undervisning og dannelse skulle prioriteres.

Alle, uanset baggrund og social status, måtte regnes for Guds elskede børn, og derfor have adgang til Ordet.

Dette var endnu et brud med pavekirken og den kirkelige autoritets patent på viden og forkyndelse. Med Den lille Katekismus var det nu husfaderens opgave og ansvar, at alle i husholdningen kunne undervises i den rette tro. Og Luthers oversættelse af Bibelen til tysk, var med til at gøre en verden til forskel.

Siden er protestantismen blevet ensbetydende med etablering af skoler for folket overalt, hvor reformatoriske kirker har fået fodfæste. Dannelse og uddannelse ses som hele forudsætningen for at forkyndelsen kan foregå og fornys, generation efter generation. Og selv om Luther sikkert ville betakke sig for både kvindelige akademikere og ditto forkyndere, så er det i høj grad hans egen skyld, at det vrimler med begge dele i de lande hvor hans tanker, hans pædagogik og hans vilde reform af kirke- og samfundsliv har vundet frem.

Alle, uanset baggrund og social status, måtte regnes for Guds elskede børn, og derfor have adgang til Ordet.

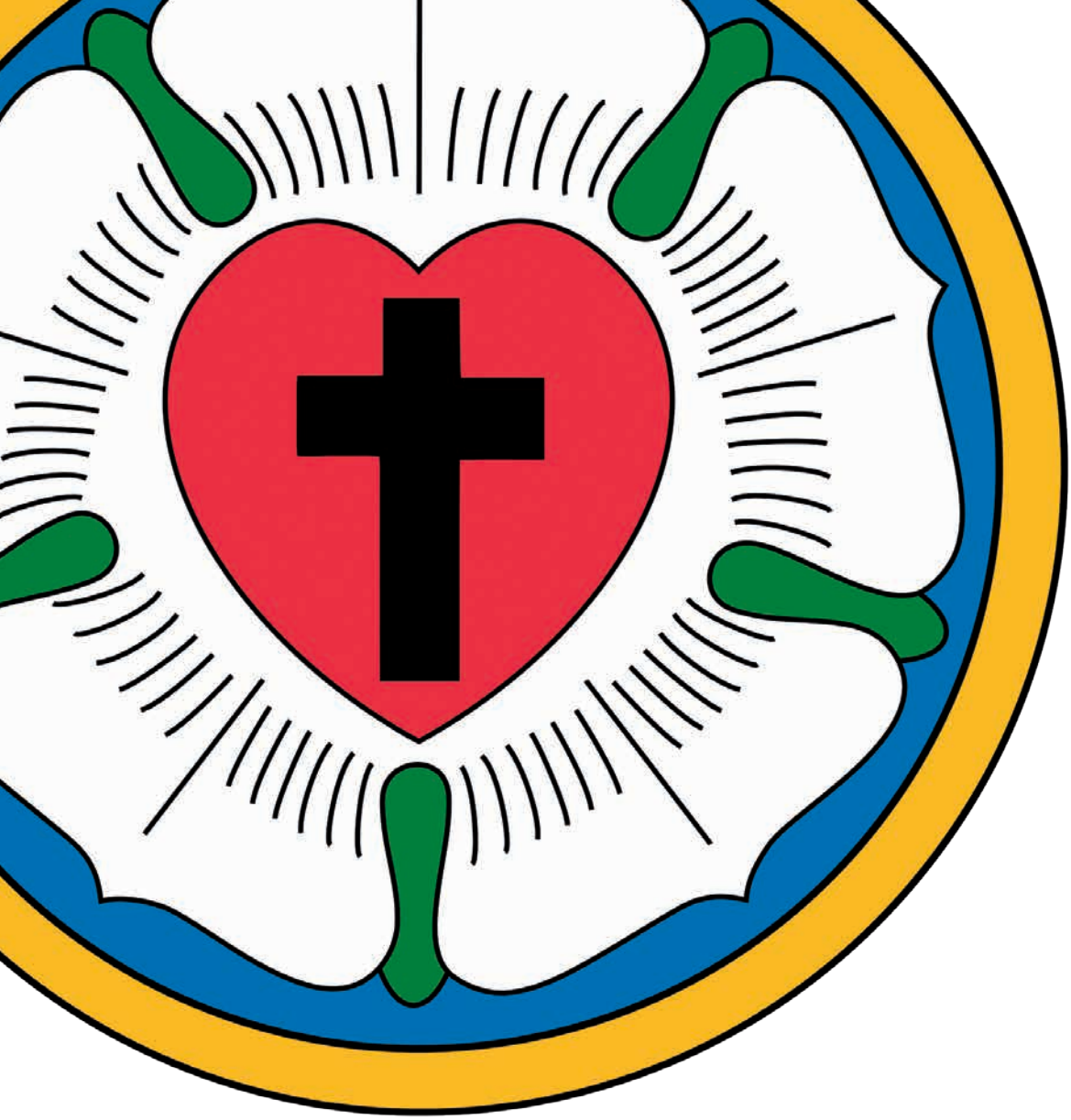

LUTHERROSEN

Rosen består af forskellige dele. Luther beskriver selv deres betydning på denne måde:

- Det første skulle være et sort kors midt i et hjerte, som skulle have sin naturlige farve, for at jeg kunne minde mig selv om, at troen på den korsfæstede gør os salige. For når man tror af hjertet, bliver man retfærdiggjort.
- Men selvom det er et sort kors, som skal dræbe og gøre ondt, så lader det dog hjertet beholde sin farve og fordærver ikke dets natur. Dvs det slår ikke ihjel, men gør levende.
- Men dette hjerte skal stå midt i en hvid rose for at vise, at troen giver glæde, trøst og fred. Men ikke den glæde og fred, som verden giver, og derfor skal rosen være hvid, ikke rød. For den hvide farve er ånders og engles farve.
- Denne rose står midt i et himmelblåt felt, fordi denne glæde i ånd og tro er begyndelsen på den kommende himmelske glæde, som allerede er indtrådt i verden, og som håbet kan fatte, men som endnu ikke er synlig.
- Og i det blå felt skal der være en gylden ring som tegn på, at denne salighed i himlen varer evigt og aldrig får ende, og at den er langt mere kostbar end alle andre glæder og goder, ligesom guldet er det ædleste og mest værdifulde metal.

Luther-rosen findes i utallige forskellige variationer. Ofte er det latinske ord vivit, som betyder *»han (Kristus) lever«*, skrevet i det blå felt. Andre gange har man i den gyldne ring skrevet tre af Luthers såkaldte sola-ord: sola fide (troen alene), sola gratia (nåden alene) og sola verba (Ordet alene).

FOLKEKIRKEN - Ret og Råd

Af Bodil Abildgaard, stiftskontorchef Viborg Stift

Luther indførte i forbindelse med reformationen en ny måde at anskue kirken og måden at drive kirken på.

Tidligere var kirken en præstekirke med alt hvad dette indebærer. I Luthers optik var kirken ikke en præstekirke; men en kirke med menigheden i centrum. Det såkaldte »almindelige præstedømme«, der stillede præster og lægfolk lige, blev en ny måde at tænke kirken på; men efter Luthers tanke var det klart med menigheden i centrum.

Reformationen førte dog ikke til, at vi i Danmark straks derefter fik valgte menighedsråd, der på menighedens vegne kunne bestyre sin egen kirke, kalde sognepræst og i øvrigt være kirke. Præsten var stadig en tid endnu den lokale kirkes repræsentant med alt, hvad dertil hører. Kaldelse af menighedens sognepræst blev lige efter reformationen foreslået af kongen, fyrsten/herremanden eller biskop.

I 1849 fik Danmark sin første Grundlov og i denne blev det i § 3 bestemt at: *»Den evangelisk-lutherske Kirke er den danske Folkekirke og understøttes som saadan af Staten«.*

Med denne bestemmelse blev Folkekirken dannet.

Bestemmelse står stadig i Grundloven og med uforandret ordlyd gennem de ændringer af Grundloven der har været senest i 1953. Dog er bestemmelsen i dag § 4.

Kort efter den første Grundlov kom de første frihedsrettigheder for medlemmerne af Folkekirken; nemlig loven om sognebåndsløsning, som gav den enkelte ret til kirkelig betjening af en anden sognepræst end ens egen, og lidt senere lov om valgmenighederne, som gav ret til at danne valgmenigheder.

Først i 1903 kom den første lov om menighedsråd.

Der kom menighedsråd i alle sogne. De første råd blev valgt i december 1903 og gik i gang med arbejdet den 1. januar 1904. Ved denne lejlighed fik menighedsrådene indflydelse på, hvem der blev sognets præst. En indflydelse, der senere blev yderligere udbygget.

I. C. Christensen, der i 1903 var Kultusminister (kirke- og undervisningsminister), udtalte i forbindelse med oprettelse af menighedsråd at:

»Vil man gøre Folkekirken afholdt af dens Medlemmer, da bør man efter min Mening give dem indflydelse paa Styrelsen af Folkekirkens Sager, thi der igennem vækkes Interesse og Kærlighed for dem«.

Menighedsrådenes indflydelse på kirkens liv og vækst er i dag langt større, end da vi fik de første råd. Det fremgår af Menighedsrådslovens § 1 stk. 1 at *»Sognets kirkelige og administrative anliggender styres af menighedsrådet, medmindre andet er særligt hjemlet i lovgivningen.*

Stk. 2. *Det påhviler menighedsrådet at virke for gode vilkår for evangeliets forkyndelse«.*

Menighedsrådene med præsten som født medlem er således i dag i et samvirke ansvarlig og forpligtet på både rammer og indhold i den lokale kirkes liv og vækst.

SAMARBEJDE
omkring reformationsjubilæet i 2017 i Viborg

Af Hans Christian Willumsen, Tingstadens Y´s Men´s Club

Reformationsjubilæet er ikke gået stille af i 2017, og da slet ikke i Viborg. En google søgning på »Reformationen i Viborg«, skal hurtigt overbevise søgeren om det væld af aktiviteter, der gennem hele året 2017 har været for at fejre 500 året for reformationen. Hvad enten man går ind på Viborg Stifts hjemmeside eller man slår op i Viborg Kommunes hæfte med informationer og program for 2017, oser begge dele af oplevelser, der også vidner om et helt unikt samarbejde mellem mange parter, hvoraf Viborg Stift danner rygraden i samarbejde med Viborg Kommune. Men også ude i de enkelte sogne har der været utallige reformationsarrangementer.

De enkelte programpunkter kan være et foredrag, en koncert, en udstilling, et skuespil eller endog brygning af en reformationsøl. For at det alt sammen skal lykkes, kræver det i de fleste tilfælde, at der er nogen der gør et praktisk stykke arbejde. Der har været brug for mange hænder, og Stiftet henvendte sig da også til Viborg, Tingstadens og Vinderup Y's Mens klubber og KFUM & KFUK fra Viborg, om hjælp til det praktiske arbejde for nogle af de største arrangementer i Viborg.

Fra den 28. februar til den 2. marts besøgte Reformationsstafetten Viborg, i form af en stor udstillingsbus fra Wittenberg, der blev parkeret på Domkirkepladsen. Samtidig var der et stort program, som krævede mange hjælpere til det praktiske arbejde. Der var sat telte op, hvor vi så skulle sørge for servering af brød, ost og »Luther øl« og en »Luther gryde« som den varme ret. Udstillingsbussens indhold var så dyrebar, at der skulle holdes vagt de 2 nætter, den var parkeret på pladsen, så her havde vi et job som nattevagt.

Den 1. marts besøgte ca. 2.500 børn og unge fra børnehaver og skoleklasser området ved domkirkepladsen, hvor der var mange aktiviteter for børnene. Først med morgensang i Domkirken, hvor der så i løbet af dagen var teaterforestilling med Carte Blance og koncert med Sigurd Barrett og Eskild Dohn. Så der var travlhed for KFUM & KFUK og Y's Men's medlemmerne. Vi var klædt ud i munketøj og skulle være guide for de mange børn, så de kunne finde rundt til de forskellige aktiviteter på Domkirkepladsen. Vi stillede scene op - og ned - i Domkirken. Om aftenen var der lysshow med levende lys, som vi skulle tænde og holde øje med, omkring kirken.

Et af de lidt større projekter vi var involveret i, var udførelse og opstilling af en egetræsport, der var 4 m høj og næsten 5 m bred. I Undalslund Skov fældede Viborg Kommune egetræerne til porten. Fra et savværk blev der hentet planker der også skulle udgøre en del af porten. Det hele blev savet til og samlet med solide bolte og sat op på Domkirkepladsen. Øverst på porten blev placeret et jubilæumsbanner, tilsvarende hvad der blev

> Det var en helt eventyrlig oplevelse at stå på stilladset ved porten og se de 2.500 børn på Domkirkepladsen og skrue 500 af deres kunstværker på egeplankerne.

sat op i de 67 andre byer rundt om i Europa, som Reformationsstafetten besøgte, og hvor en port også var blevet sat op.

Måneder i forvejen havde Stiftet og Kulturprinsen (Viborg Kommunes udviklingscenter for kultur med børn og unge) aftalt, at børnehaver og skolernes mindste klasser i formning skulle have tilbuddet om at fremstille roser og egeblade i keramik, som de så skulle aflevere på Domkirkepladsen, hvor de blev monteret på portens øverste planker. Der var godt 500 børn, der kom med deres rose eller egeblad, så 4 Y's Men havde nok at gøre hele dagen med at montere de små kunstværker. Kunstneren Susanne Ahrenkiel havde givet gode råd og lavet nogle modeller til formningslærerne. Men hver eneste rose eller egeblad var et fint lille kunstværk med hver deres form og farve. Det var en helt eventyrlig oplevelse at stå på stilladset ved porten og se de 2.500 børn på Domkirkepladsen og skrue 500 af deres kunstværker på egeplankerne.

Men porten fik en længere historie. Den skulle nemlig også sættes op på Borgvold i forbindelse med »Snapsting« og skal endnu engang sættes op ved reformationfejringen den 31. oktober, hvor flere børn vil komme med yderligere 150 roser og egeblade, der skal monteres på porten. Men i de mellemliggende perioder har de 3,5 m lange planker været udstillet i foyeren på Viborg Rådhus og i Domkirkens våbenhus. Til de opstillinger skulle der bruges nogle specielle træbukke, der kunne bære de tunge planker og samtidig se pæne ud. Vi fik kontakt til Viborg Produktionsskole, og havde en snak med 7 elever og en lærer om opgaven og alle syntes det kunne være »fedt«. De var dog lidt ærgerlige over, at de ikke havde været med til hele porten. Efter et par uger kom de med 4 flotte træbukke. Ved en lille rundvisning vi gav dem, var drengene ret imponerede af Domkirken, som de aldrig havde besøgt før. Men plankerne fik vi monteret og det så flot ud. Dernæst blev de andre 2 opstillet på Rådhusets, hvor borgmesteren kom til et interview sammen med drengene og de fik lært ham at »dappe«, som det kunne ses i den lokale avis dagen efter.

I forbindelse med selve jubilæet den 31. oktober gentager mange af de praktiske opgaver sig igen, og Y's Men's klubberne i Viborg har sammen med KFUM & KFUK en ny opgave, der som i marts kræver ca. 40 frivillige til forskellige opgaver. Så 500 året for reformationen er ikke gået hen over hovedet på os - men det har været utrolig spændende at være en del af. Vi har i klubberne mødt hinanden i et samarbejde om et fælles projekt, hvilket styrker det sociale samvær. Men samarbejdet i dette projekt har været af en særlig karakter, nemlig et mønsterværdigt samarbejde mellem frivillige klubber, kirke og kommune, hvilket har været utrolig inspirerende.

REFORMATIONEN

som event for skoleelever

Man mødte også elever fra Østerskov Efterskole, der var klædt ud som munke og nonner og andet godtfolk fra reformationstiden.

Af Gitte Thorsøe, stiftpræst for kirkelig undervisning Viborg Stift

Landets skoler har Martin Luther og reformationen på skoleskemaet i 2017. Det er ikke nogen nem opgave at undervise børn i reformationen og dens betydning i dag, så hvordan får man børn til at interessere sig for jubilæet?

Det gjorde Viborg Stift ved at invitere børn fra hele stiftet til deltage i »Reformationsfejring for Børn« på Domkirkepladsen den 1. marts 2017.

1800 børn var tilmeldt på forhånd, og derudover dukkede knap 1000 børn op og deltog i aktiviteter uden tilmelding. Desværre måtte vi også sige nej til omkring 2000 børn. Lærere og elever rundt i Viborg Stift tog godt imod tilbuddet om at deltage i en oplevelses- og aktivitetsdag med reformationen som tema.

Dagen begyndte med morgensang i en propfyldt Domkirke. På Domkirkepladsen var der børn fra daginstitutioner og indskoling, der havde lavet Lutherroser og Egeblade, og der var børn fra mellemtrinnet, der deltog i de mange forskellige aktiviteter. Man mødte også elever fra Østerskov Efterskole, der var klædt ud som munke og nonner og andet godtfolk fra reformationstiden.

Børnene fik tilbud om at danse middelalderdanse sammen med »Glad Dans Viborg«, og de smededde knive og lavede papir med Naturskolen. Biblioteket og Bogtrykkermuseet havde en workshop, hvor de kunne trykke navn og lave laksegl samt skrive med fjerpen og blæk. Der var koncerter med Trut og Lut, og der var forskellige fortælletimer, hvor børnene hørte spændende historier om reformationen og fik fortalt bibelhistorie. Viborg Museum arrangerede reformationsvandreture rundt i Viborg, og man kunne se et teaterstykke om Martin Luthers kone Katharina.

Dagens mest populære sted var dog uden tvivl haven bag Skovgaardmuseet, hvor der blev serveret en kop varm suppe og en pandekage. Der var meget lang kø hele dagen, og pandekagemændene Eigil og Aksel fik ikke en eneste pause - til gengæld lykkedes det for dem at lave omkring 2500 pandekager på 3 timer.

»Reformationsfejringen for børn« var en spændende og lærerig dag. Der er ingen tvivl om, at de deltagende børn blev nysgerrige på reformationen, fordi de fik lov til lære og opleve på en helt anden måde, end de plejer.

På reformationsdagen inviterer vi igen til »reformationsfejring for børn« - denne gang dog i lidt mindre målestok, for selvom det er dejligt med mange børn på Domkirkepladsen på én gang, så kan lange køer til aktiviteterne være en ærgerlig oplevelse.

Den 31. oktober får vi besøg af 1200 børn fra hele stiftet, og de får god plads til at komme omkring de mange spændende workshops og aktiviteter.

reFORMATION

Af Carte Blanche, Viborgs professionelle egnsteater

Hvad er lykke?

Viborg Domkirke kunne opleves fra en helt ny vinkel, da Viborgs egnsteater Carte Blanche iscenesatte kirken med forestillingen reFORMATION d. 27. og 28. februar 2017. Det skete, da Viborg, som den eneste by i Danmark, fik besøg af den europæiske reformationsstafet, der i anledning af fejringen af 500-året for Reformationen rejser gennem Europa.

Sammen med et hold af unge skabte teatret en intim og tankevækkende iscenesættelse af det helt særlige kirkerum, hvor man nærmest kan høre historien runge fra de tykke stenmure. Inspireret af Luthers insisteren på at stille spørgsmålstegn ved sin samtid, satte teatret fokus på rum til refleksion. Domkirkens ungdomskor, under ledelse af Jette Haslund Birch, og sangerinden Ellen Holck som Carte Blanches Den Hvide Dame skabte en smuk lydkulisse med nykomponeret musik af Søren Birch. Nysgerrige kunne frit bevæge sig rundt i den aftenmørke kirke. Under de store kalkmalede kirkehvælvinger kunne man finde en rolig krog og betragte rummets smukke oplyste detaljer - og så lade tankerne flyve. Man kunne også følge med en af de »engle«, der dukkede frem fra kirkens mange kroge med hver deres interaktive fortælling. Eller man kunne bevæge sig ned i krypten. Dernede kunne man i stearinlyset skær af ro og stilhed overveje livets store eller små spørgsmål - præcis som Luther gjorde engang.

På vej ned ad trappen til den dunkle krypt, blev man mødt af følgende tanke fra Carte Blanche:

Som

dig og mig

var

Martin Luther

blot

et menneske

Han tog sit dybeste spørgsmål

så alvorligt

at han ændrede

den tid og den kultur

han var en del af

Hvad er dit dybeste spørgsmål?

Hvordan kan det være så svært at finde ud af hvad man vil?

Er det vigtigst at lave det man har lyst til, eller at lave det man har lyst til at have lavet?..

HVORNÅR FÅR JEG GUD AT SE?

I krypten under domkirken kunne man give sit dybeste spørgsmål – lige der midt i roen og stearinlysets skær. Det var både helt store og helt nære spørgsmål, som gæster grublede over.

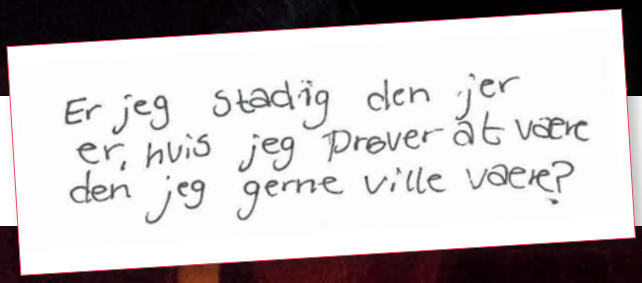

Man kunne også møde en engel i domkirken - alle med hver deres interaktive fortælling, som inddrog publikum.

REFORMATIONEN rocker

Historiens vingesus synger med, når Eskild spiller

Af Hanne Baltzer, journalist

Eskild Dohn er en alsidig musiker og komponist. Han spiller på næsten alt, der kan lave lyd: Fx trompet, flygelhorn, tuba, saxofon, guitar, bas, mandolin, violin og bouzuki. Med en fascination for instrumenter, en musisk begavelse og en interesse for både historie og kristendom takkede han ja til at spille koncerter og indspille en CD med reformationens gamle salmer i nutidigt tonesprog. Det var Viborg Stift, der ringede til ham, og anledningen var reformationsjubilæet. Projektet kom til at hedde »Reformationen rocker«.

FORTROLIG MED KIRKEN

Multimusikeren fik frit slag til at lave sit eget miks. Han lånte gamle salmebøger med noder og pløjede de gamle salmer igennem på jagt efter de bedste melodier. Nogle af teksterne var svære at forstå for især unge og ikke kirkevante, så dem omskrev han.

Han er glad for at kombinere både det klassiske og det rockede: *»Jeg har spillet begge dele og arbejdet med renæssancemusik i Lilholt band. Desuden har jeg læst litteraturhistorie, og blandt andet været kirkesanger i både Viborg Domkirke og Aarhus Domkirke. Jeg føler mig meget fortrolig med kirkerummet og den kirkelige tradition«*, siger Eskild Dohn.

MELODIEN KAN IKKE SLÅS IHJEL

Historiens vingesus spiller ind over de mange timers detektivarbejde, hvor Eskild finder melodier: *Krist stod op af døde* - en af Luthers yndlingssalmer - står fx enormt stærkt i dag. *»Jeg kan slet ikke forestille mig en påskegudstjeneste uden den salme. Den er bygget ind i fundamentet af vores kirke. Melodien er beåndet på en særlig måde - hamrende god og svær at slå ihjel. Efter min mening holder den stadigvæk«.*

Efter valget af salmer og melodier, bearbejdede Eskild såvel tekst som musik. Han besluttede, hvilke historiske instrumenter, der skulle med, så han på autentisk vis kunne forbinde fortid og nutid. Og så bookede han kunstnerne. Han havde den kongstanke, at det ikke kun skulle være ham, der skulle være solist. Forskellige skulle fortolke.

VEDKOMMENDE I DAG

Vi kan sammenligne os med mennesker på Luthers tid. De eksistentielle udfordringer er de samme, mener Eskild: *»Vi slås med de samme ting: kærlighed, sorg, død, frygt osv. Jeg er helt overbevist om, at salmerne siger mennesker noget i dag. Vores liv er enormt komplekst. Ethvert menneske kan komme i en eksistentiel krise og vender sig da typisk mod en højere magt. Det giver fin mening og bør ikke være isoleret til en undtagelsestilstand. Man kan godt tænke i en åndelig retning også i hverdagen«.*

For år tilbage læste Eskild hele Biblen, og han synes bedst om Det nye Testamente: *»Selve budskabet om næstekærlighed står centralt placeret, og det er der mere brug for end nogensinde. Åndelighed handler også om, at der er noget, der er større end mig. Det er en slags trosbekendelse for mig - og også et håb!«.*

> Mit ønske er at formidle en dyb kulturhistorisk arv og vise, hvor stærke salmerne fortsat er. Det er jo ikke et museumsprojekt, men nutidig musik.

REFORMATIONEN ROCKER
ESKILD BOHN

AM ANFANG
WAR DAS WORT
LUTHER
2017
500 JAHRE
REFORMATION

Stiftsadministrationen blev »klædt på« til jubilæumsfejringen med en tre-dages tur til Wittenberg med teologisk stiftskonsulent Henning Kjær Thomsen som den gennemgående fortæller ved de forskellige bygninger og historiske steder, der blev besøgt, blandt andet også Slotskirken med et helt nyt antependium - et alterforhæng - kreeret og broderet af dronning Margrethe. Midt på antependiet ses Lutherrosen, og desuden er der to sidebånd med flammer, og ifølge dronningen er det netop en god karakteristik af Luther som »den temperamentsfulde ildsjæl, der satte brand i mange sjæle«.

HANS TAUSEN

Af Jesper Hjermind, museumsinspektør Viborg Museum

Maleriet af Hans Tausen hang tidligere i Gråbrødre Kirke, nu hænger det i Asmild Kirke. Foto Lars Guldager 1998.

Hans Tausen fødtes i Birkende på Fyn i 1494 og startede sin kirkelige løbebane ved at blive optaget som munk i johanniternes hovedkloster Antvorskov på Sjælland. 22 år gammel sendes han på universitetet i Rostock, hvor han i 1519 tager magistergraden. Han fortsætter sin uddannelse i København, Louvain og fra 1523 i Wittenberg, hvor han bliver til eftersommeren 1524. Her studerede han under Martin Luther og blev personligt bekendt med ham. Tilbage i Antvorskov både underviser han i klosteret og prædiker i klosterkirken. Det omtales, at han i april 1525 holder en skærtorsdags-prædiken med et tydeligt luthersk præg, hvorefter prioren vælger at sende ham til klosteret i Viborg, vel for at sætte ham uden for indflydelse i hovedklosteret ved Slagelse.

Der savnes pålidelige oplysninger om Hans Tausen fra hjemkomsten fra Tyskland i sensommeren 1524 og de følgende år. Dette har medført flere tildels modstridende traditioner om hans første tid i Viborg. Det skal også nævens, at mange af historierne om Hans Tausen, f.eks. hans fængsling i Sct. Mogens Gade og at hans tilhængere sprænger døren til Gråbrødrekloster Kirke, ganske savner rod i det få bevarede historiske kilder.

Efter fire år forlader Hans Tausen Viborg i 1529 og tager ophold i København.

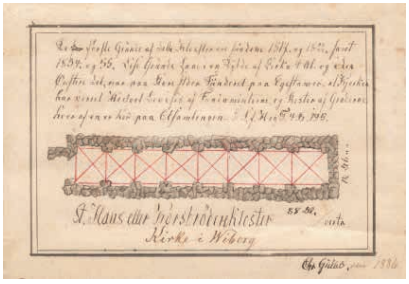

I 1886 tegnede og farvelagde murmester Chr. Gullev de fundne fundamentet til johanniterklosteret.
Tegning på Viborg Museum.

JOHANITTERKLOSTERET

Hans Tausen kommer til Viborg i sommeren eller efteråret 1525, hvor han sættes til at undervise og prædike i klosterkirken. Fra 1526 tager disse prædikener et mere og mere luthersk præg, og til sidst bliver Hans Tausens angreb på kirken så voldsomme, at han hen på sommeren 1526 udstødes af johanitterordenens fællesskab.

Klosteret nævnes i 1285, hvor greven af Eberstein skænker gods til klosteret, der var indviet til Johannes Døberen.

Der er intet overjordisk bevaret af klosteret, som har befundet sig i den nordlige del af Viborg. Hovedparten af iagttagelserne i klostertomten er gjort i begyndelsen af 1800-årene af Viborgs byarkæolog murermester Gullev, der sammefattede sine iagttagelser og tanker i et manuskript fra 1868. Det centrale kloster skulle have været udformet som en stor firekant med kirken mod nord.

Resens fortæller i sit værk Atlas Danicus fra 1677, at kirken var bygget med stor pragt. Den skulle ifølge muremester Gullev have været 55 m lang med 8 hvælvinger, mod vest et tårn og to kapeller på nordsiden.

Kirkegården lå nord for klosteret sammen med en hospitalsbygning, der nævnes i 1527.

SCT. HANS KIRKE PÅ NYTORV

Hans Tausen var nu fra 1526 uden et fast sted til at prædike, men dette problem løses af kanniken og rektor ved katedralskolen Jacob Skjønning, der stiller Sct. Hans Sognekirke (nuværende Nytorv) til rådighed, så han kan fortsætte sine aftensangsprædikener. Nok så vigtig er, at både borgere og byens råd gør fælles sag for at beskytte Hans Tausen, og bl.a. sørger de for, at kong Fredrik 1. giver Hans Tausen et værnebrev, så han uafhængig af biskop Jørgen Friis kan fortsætte sin lutherske forkyndelse i Viborg. Snart bliver Sct. Hans Kirke for trang, og historien fortæller, at Hans Tausen prædiker ude i fri luft fra trappen, der fører ind til tårnet.

Fundamentet til Sct. Hans Kirke blev afdækket i 2015. Foto Lars Agersnap Larsen 2015.

Slotsfogeden Poul Stigsen forsøger at tilbageholde Hans Tausen i Gråbrødre Klosterkirke. Reformationsmonumentet i København afsløret 1943. Foto Jesper Hjermind 2010.

Viborg Museum gravede på Nytorv i 2014-15, hvor fundamenter til Sct. Hans Kirke blev afdækket. Kirken med skib og kor har været ca. 26 m lang med et 9 m bredt kor og et 10 m bredt skib. I senmiddeladeren er tilføjet et 5 x 8 m stort tårn, og skibet bliver overhvælvet.

Ved reformationen i Viborg i 1529 blev kirken på nær tårnet revet ned. I tårnet hang byens stormklokke frem til 1584, hvor hele kirkegården blev ryddet og brolagt med et mønster i form af en labyrint. Pladsen - Nytorv - skulle anvendes til hyldning af prins Christian, den senere kong Christian 4.

GRÅBRØDRE KLOSTER

I løbet af 1527 blev pladsen alt for trang i den ca. 150 m² store Sct. Hans Kirke, og Hans Tausens tilhørere ønskede adgang til den næsten dobbelt så store og rummeligere Gråbrødre Klosterkirke, der havde en grundareal på ca. 270 m². Det var gråbrødrene selvfølgelig ikke interesserede i, og de nægtede dem adgang til deres kirke. Viborgenserne tog sagen i egen hånd, sprængte kirkedøren, og Hans Tausen begyndte sine prædikener i kirken stående på en kirkebænk, og der blev sunget salmer på dansk.

Det fortælles, at Viborgs sidste katolske biskop Jørgen Friis forsøger at dæmme op for »Lutheriets gift« og sender sin slotsfoged Poul Stigsen med væbnede svende til Gråbrødre Kirke for at pågribe og fængsle Hans Tausen. De må dog gå med uforrettet sag, da Hans Tausens tilhængere både beskytter ham fysisk og med våben i hånd. Gråmunkene blev i tiden herefter udsat for talrige chikanerier, ja nogle munke fik slag af sværd og ølkrus, og klosteret blev pålagt tvungen »gæsteri«, hvor de skulle sørge for logi og mad til 15 soldater: »som fortærede så overdådigt af mad og drikke, at der aldeles intet blev tilbage i klosteret hverken af mad eller drikke«. Enden på historien blev, at gråmunkene i 1530 endelig blev smidt ud af deres kloster. De reformerte oprettede en skole i klosteret under ledelse af Jørgen Jensen Sadolin.

Tiggermunkene kom i det tidlige 1200-tal til Viborg og i 1235 grundlagde gråbrødrene, også kaldet franciskanerne, deres kloster i Viborg. Muligvis overtog de en ældre kirke eller et kapel på stedet. Det udbyggedes med tiden til et ganske stort kompleks, der omfattede to lukkede klostergårde med udløberfløje. Nogle af bygningerne i den nordre gård findes stadig bevaret.

Selve kirken er væk, men vi kan nogenlunde følge murenes forløb i de klippede hække i det lille anlæg - Hans Tausens Minde - lidt nord for domkirken.

Dele af klosteret blev efter 1536 om- og tilbygget til kongens brug, og han fik nyindrettet det, som i dag kendes som »Kongens Kammer«.

I 1541 stadfæstede kongen en fundats, hvori det gamle Gråbrødre Kloster omdannedes til et hospital, dvs. et hjem for syge, gamle og fattige. I dag er der ældreboliger.

Kirken blev benyttet til gudstjeneste frem til 1812, hvorefter inventaret blev spredt over Midtjylland efter en auktion i 1813. Det store senmiddelalderlige krucifiks kom til Sortebrødre Kirke og dele af alteret til Vorde Kirke. I 1830 blev kirken endelig nedrevet.

Det lille anlæg rummer også to mindesmærker for Hans Tausen og reformationen. Den ældste mindesten er rejst i anledningen af 300 året for reformationen i 1836 og er skabt af E.H. Freund, men den anden er skabt af Bjørn Nørgaard i 2004 i forbindelse med fejringen af 475 året for nedrivnin-

Fig. 5. Det såkaldte Kongens Kammer ved Viborg Gråbrødrekloster. Foto Lars Guldager 1998.

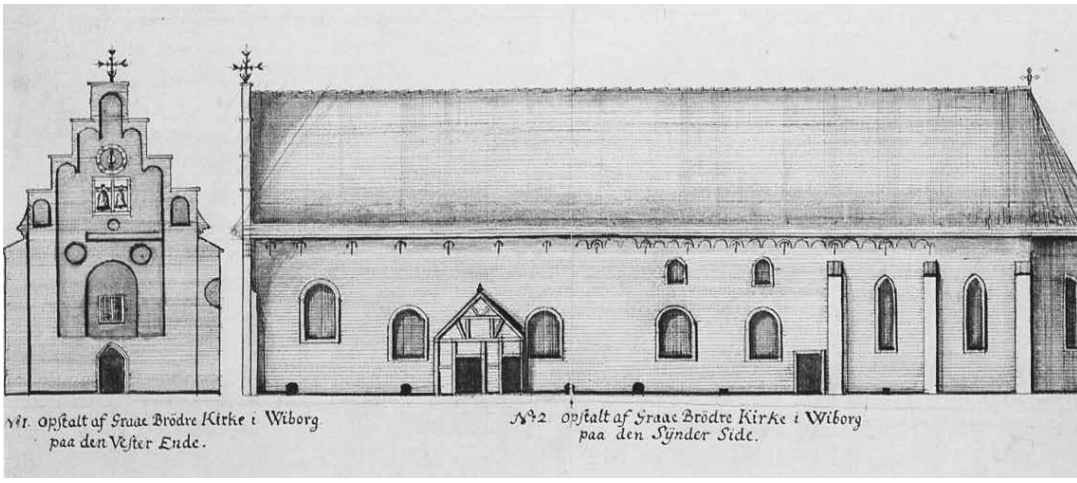

Fig. 6. Murmester Peder Jensen Abildskov tegnede Gråbrødre klosterkirke i 1760. Foto på Viborg Museum.

gen af sognekirkerne og dermed reformationen i Viborg 1529.

NEDRIVNINGEN AF VIBORGS SOGNEKIRKER OG KAPELLER

I 1529 giver Fredrik 1. tilladelse til at byens 12 sognekirker og kapellerne må nedrives. De to klosterkirker ved gråbrødrene og sortebrødrene skulle herefter benyttes som de første reformerte sognekirker.

Der er ingen stående rester efter de mange middelalderlige sognekirker, men vi genfinder dem i mange af Viborgs gadenavne så som Sct. Mogens Gade efter Sct. Magnus Kirke, Sct. Hans Gade efter Sct. Hans Kirke o.s.v. Hvor nu to af byens torve Hjultorvet og Nytorv befinder sig, lå i middelalderen Sct. Mathias og Sct. Hans kirker og kirkegårde.

SCT. NICOLAI KIRKE VED SØVEJ

Hans Tausen indrettede i 1529 sin bolig i den tidligere kirkelade til Sct. Nicolai Kirke.

I 1970 gravede arkæologer fra Viborg Museum på hjørnet af Sct. Ibs Gade og Søvej og fandt sporene efter en kirke. Kirkeskibets bredde var ca. 10 m, og af skibets nordmur blev 15 m afdækket. Dynger af granitafslag viste, at kirken helt eller delvist var bygget af granit. I 1983 blev der ved ledningsarbejde fundet en såkaldt muret grav, hvor den døde var omgivet af en stenkiste, i dette tilfælde sat af kløvede granitsten.

VIBORG DOMKIRKE

I Domkirken forsatte de katolske gudstjenester, men under stadig større og større protester fra de reformerte. Det kulminerer i efteråret 1530, hvor kongen stadfæster den såkaldte domkirkereform, og fra det tidspunkt er det slut med katolske messer i domkirken.

Viborg Domkirkes nuværende udseende er et resultat af en næsten fuldstændig genopbygning i årene 1863-76. Stykke for stykke blev den tidligere kirke nedrevet og genopført i tilstræbt romansk stil. Det er en korskirke på ca. 70 m i længden og med tårne på godt 42 m i højden. Man regner med, at det ældste domkirkebyggeri er igangsat efter stiftsinddelingen i 1060, men af denne kirke har vi ikke fundet rester ved de arkæologiske udgravninger.

Den store oprindelige katedral, der stod frem til 1860´erne, er nok påbegyndt ca. 1130, men først engang i 1200-årene var kirken færdigbygget. Store partier har stået med røde munkesten, som for alvor vandt indpas som byggemateriale i slutningen af 1100-tallet. Af den kirke er kun krypten tilbage. Trapper på begge sider fører ned til krypten, hvis hvælvinger hviler på seks søjler – de to midterste af poleret porfyr, de andre af granit. I murene ses små tilhuggede granitkvadrer, kalksten og rødsten.

Kun sørgelige stumper findes af det tidligere så rige middelalderlige inventar - resten er gået til under bybrandene, specielt under den store bybrand i 1726.

Bevaret til i dag er den store syvarmede lysestage, skænket af kannik Peder Poulsen og fremstillet i Lübeck i 1494. Til at holde læsepulten ses en lille messedreng. Af korstolene er alene bevaret to stykker med i alt seks billeder fra Kristi korsfæstelse, og af det skrin, som indeholdt Viborgs lokalhelgen Sankt Kjeld, er bevaret et forgyldt beslag i form af et dragehoved.

En kongelig grav kan kirken også byde på. Efter drabet på Erik Klip-

Fig. 7. Mange af granit kirkekvadrene er genanvendte og ses i sokler, murværk og diger overalt i Viborg. Her ved bispegården. Foto Jesper Hjermind 2010.

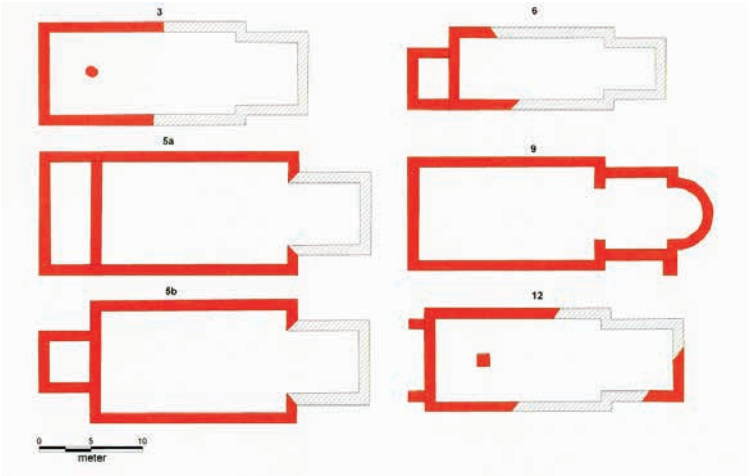

Fig. 8. Grundplaner til seks af Viborg 12 sognekirker. Nr. 3 er Sct. Nicolai kirke. Tegning Jesper Hjermind og Mikkel Kieldsen 2010.

ping i 1286 i Finderup Lade førtes liget af ham til Domkirken. En mørk gravsten i koret markerer graven.

Koret huser kirkens pragtstykke, som er en fløjaltertavle skåret og malet i Antwerpen i 1520. Oprindeligt hang altertavlen på Københavns Slot, men kom til Viborg i 1728, hvor Frederik 7. skænkede den til kirken efter den ødelæggende bybrand i 1726.

SORTEBRØDRE KIRKE

Efter 1536 blev klosteret hjemsted for den første protestantiske superintendent (biskop) - Jacob Skjønning - samme person, der gav Hans Tausen adgang til Sct. Hans Kirke. Kort tid efter 1536 flyttede superintendenten, klosteret forfaldt, og det meste blev revet ned.

Vi ved ikke, hvornår sortebrødrene også kaldt dominikanerne, nåede til Viborg, men i 1246 deltog en Viborg-munk i et møde i Ribe. Kirken er en såkaldt langhuskirke, hvor skib og kor går ud i et, og den benyttes stadig til gudstjeneste.

I slutningen af middelalderen byggedes to kapeller til kirken, og de er nu indrettet til nordre sideskibe Tårnet er fra 1696-1701.

Af selve klosteret er alene den nordre korsgang bevaret. Den er i dag søndre sideskib i kirken. Ved forskellige jordarbejder har museet afdækket andre dele af klosteret, som ser ud til at have været ca. 36 x 46 m stort.

Fig. 9. Viborg Domkirke. Foto Viborg Turistforening.

Fig. 10. Sydsiden på Sortebrødre Kirke med rester af den nordre korsgang, nu indrettet som søndre sideskib. Foto Jesper Hjermind. 2010.

TROEN på museum

Af Ole Blume, mediekonsulent Viborg Stift

FORTIDENS KRISTENDOM PÅ MUSEUM

Når man gæster Hjerl Hede ved Vinderup knejser den store mølle af træ oppe på bakketoppen. Mellem den og den lille middelalderkirke er der marker med rafteindhegning til en lille flok køer, der sammen med andre dyr er en levende kulisse og en del af sommerens levendegørelse af historien på Frilandsmuseet Hjerl Hede.

I sommeren 2017 har Frilandsmuseet benyttet reformationsjubilæet til at levendegøre danskernes tro fra middelalderen og frem til vækkelserne i 1800-tallet. Ud over at formidle historien har det også været museets tanke at give de besøgende stof til refleksion og diskussion om troens rolle i vor egen tid.

»LANDBOFOLK OG VORHERRE«

Årets tema dækker over, hvordan troen har påvirket livet på landet gennem tiden. Både for den enkelte og for familien, og hertil er der ved sommerens levendegørelse udklædte personer, der er parate til at vise og fortælle de besøgende om troens betydning i landbosamfundet. Heri indgår både lykke og ulykke, trøst og håb og anledning til stærke fællesskaber, men også til splid og splittelse.

Det er første gang, at frilandsmuseet gør vores tankeverden og sjæleliv til et sommertema i forbindelse med levendegørelsen. Tidligere har der især været fokus på gamle håndværk som en del af vores kulturarv. Men museumsinspektør Klaus Højbjerg mener, at årets tema om danskernes tro gennem tiden er præget af en aktualitet, som gør det ekstra relevant og interessant at kigge mere på vores indre forestillingsverden.

»For det første er det jo oplagt at fokusere på troens rolle i 500-året for Reformationen. Men derudover lever vi også lige nu i en tid, hvor tro og religion fylder rigtig meget«.

HARALD BLÅTAND, LUTHER OG NUTIDEN

»Jeg plejer at sige, at de tre største omvæltningsperioder i danskernes historie er, da Harald Blåtand kristnede os, da vi med Luther fik Reformationen og så tiden lige nu, hvor vi igen oplever opblussede og hårde kampe om troens plads i samfundet. Aktualiseret på grund af nye befolkningsgrupper med en anden religion og en meget offensiv ateisme. Det er de perioder, der har formet og vil forme os, og som museum er det vigtigt, at vi tør give stof til de værdidiskussioner, der foregår i dag ved netop at pege på historien«, siger museumsinspektøren.

FAKTA

HJERL HEDE

Grundlagt af H. P. Hjerl Hansen, der ønskede at bevare de gamle håndværkstraditioner og skikke, som han så som en væsentlig del af den danske kulturarv.

I 1930 flyttede han Jyllands ældste bondegård, Vinkelgården, til et hedeområde i Jylland omkring Vinderup og lagde dermed grunden til Frilandsmuseet Hjerl Hede.

Museet har fra starten gjort meget ud af at levendegøre de gamle håndværksmæssige traditioner.

I 2017 har sommerens tema for levendegørelsen været »Landbofolk og Vorherre. Danskernes tro gennem tiden«.

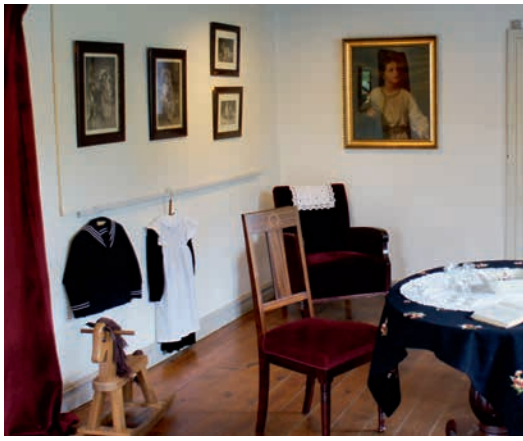

INDRE MISSION OG GRUNDTVIGIANISMEN

På de guidede rundture med overskriften »Frelse, fortabelse og fællesskab« har mange i sommerens løb fået et godt indblik i datidens gøremål og tankeverden. Og det er især perioden omkring 1800-tallet, som Frilandsmuseet Hjerl Hede har levendegjort. Det var perioden med de religiøse vækkelser som Indre Mission og den grundtvigske bevægelse. Det blev vækkelser, som ikke mindst prægede landbolivet i Nordvestjylland, hvor museet ligger i dag.

»Man kan sige, at vækkelserne var en reaktion mod oplysningstiden, og at deres tilhængere i stedet ønskede større fokus på troen. Selvom der var mange uenigheder mellem folk fra Indre Mission og grundtvigianerne, så var de enige om dette, og begge retninger mente, at tiden var blevet alt for åndløs. Det gjaldt for eksempel også i deres syn på skolen, hvor terperi, udenadslære og forkyndelse var det, der fyldte, og begge retninger ønskede, at der kom mere ånd i skolen, så børnene også lærte at tænke selv«, fortæller guiden Marianne Bak, der uden for museet arbejder som skolepædagog.

HUN STANDSER OP FLERE STEDER

På rundvisningen stopper man op forskellige steder i landsbyen, og alle steder med en lille historie om vækkelsernes betydning.

Ved bindingsværksgårde for at fortælle, at familier og sogne kunne blive splittet på grund af forskellige trosretninger, ved landsbykroen, hvor synet på alkohol meget tit blev et stridspunkt - og foran mejeriet, hvor der blev fortalt om kampe for at »holde hviledagen fri« - også for levering af mælk.

»Her på egnen var der for eksempel ofte to konkurrerende mejerier, som landmændene kunne levere og sælge deres mælk til. De missionske bønder var af den overbevisning, at man ikke måtte levere mælk om søndagen, mens grundtvigianerne ikke havde samme forbehold hertil. Det ændrede sig dog, da fødevarekontrollen kom til og sagde, at mælken ikke måtte ligge ubehandlet i et helt døgn«.

Den guidede tur rundes af med besøg i Præstegården, og her inviteres gruppen indenfor i en lille lavloftet stue, hvor både det musselmalede stel og kaffen er sat frem. Selve traditionen med at byde på kaffe hører nemlig også med til fortællingen, da det ofte var over kaffen, troen blev diskuteret, og så var den samtidig et »tilladt« nydelsesmiddel i modsætning til alkoholen.

Og efter at den sidste tår er drukket, klapper de besøgende og takker for rundvisningen.

TRO OG OVERTRO

Et andet sted på museet er det muligt at kigge indenfor og høre om kloge koner og tidens overtro. Her sidder en udklædt frivillig i det vestjyske og er klar til at fortælle de besøgende om kloge koner og overtroen. En spændende opgave, forklarer den udklædte frivillige, der ikke dette år skal »nøjes« med at strikke en uldsok og forklare om et håndværk. Det har hun gjort i over 10 år som frivillig, men i år er opgaven at vise og drøfte, hvad der foregik inde i folks hoveder.

FRA TILSKUER TIL DELTAGER

Ved den lille museeumskirke, der ligger tæt ved den store stubmølle, er der gennem årene blevet inviteret til en eftermiddagsgudstjeneste hver søndag med klokkeringning og præstebesøg af områdets præster. De besøgende kunne dermed opleve en gudstjeneste i kirkerummet, hvor der ikke er bænke. Man stop op på det stenbelagte gulv. Kun inderst ved murene var der siddemulighed. Dette års levendegørelse har sat fokus på den kirkelige dåb og den kirkelige begravelse.

Det er kirkelige handlinger, vi kender, men hvordan var det tidligere? Dette års levendegørelse giver også de besøgende mulighed for at aktivt at medvirke i disse handlinger.

Ved begravelsen skal den døde person bæres rundt om kirken, og man bemærker, at der ikke er en kiste som i dag. Den døde ligger på en båre, der bæres frem mod kirken.

Ligeledes kunne man opleve dåben med dens forandringer med nye frivillige og besøgende på sidelinjen.

VELKOMMEN I SØNDAGSSKOLEN

I Præstegården inviteres til besøg i søndagsskolen. Forskellige lokale personer er klar til at fortælle bibelhistorie på børnenes præmisser, og denne dag er det Ritta Nørgaard fra Sevel, der har fået opgaven som søndagsskolelærer. Hun har flere år arbejdet som frivillig i andre gøremål på Hjerl Hede, men dette år er ikke bare skuespil. Gamle børneblade blev fundet frem, og minderne fra hendes egen tid i Rønbjerg Søndagsskole poppede frem og blev delt med de besøgende.

Også denne dag blev der sunget fra børnenes salmebogen og fortalt beretninger fra Bibelen mange gange gennem flonellografmateriale med dyr og mennesker i stærke farver. Alle børn, der gik i søndagsskole, fik også Børnebladet, og det var for mange noget helt særligt, kunne Ritta Nørgaard huske. Det var deres eget blad med læsestof, konkurrencer og små opbyggelige skrifter. Et blad, der ikke bare blev smidt ud, men gemt fra år til år.

Inden mødet eller gensynet med søndagsskolen rundes af, bliver der tid til et kig rundt i lokalet, hvor der var udstillet forskelligt materiale, der var blevet anvendt gennem tiden. På væggen hang bibelske billeder, og bagerst i lokalet var der et skab, hvor forskellige effekter gennem tiderne var udstillet. Her var selvlysende kors og engle til at hænge på væggen. Der var farvestrålende glansbilleder til at samle i et hæfte. De såkaldte Mannakorn med udvalgte bibelvers til den enkelte søndagsskoleelev, men især »Negerdrengen« bliver beundret, kommenteret og afprøvet af denne dags søndagsskolebesøgende. Tidligere søndagsskoleelever ser smilende til og mindes drengens nikken med hovedet, når der kom mønter til Ydre Mission i hans kasse.

FAKTA

SØNDAGSSKOLER

I søndagsskolen undervises der i kristendom for børn om søndagen.

De første søndagsskoler for børn oprettedes i Danmark i 1830'erne, og fra 1879 var de især præget af Indre Mission.

Andre kirkelige og frikirkelige kredse har drevet og driver også søndagsskoler.

I Danmark fandtes i 1950 ca. 2.000 søndagsskoler med ca. 116.000 børn.

I 1995 fandtes 168 søndagsskoler, 29 legestuer, 308 børne- og 132 juniorklubber med ca. 10.000 børn fra 637 lokalforeninger.

Specielt i de større byer havde søndagsskolerne svært ved at appellere til drengene, og derfor stiftede søndagsskolelærer Holger Thornøe i 1902 FDF som et alternativ til søndagsskolerne.

BILLEDER PÅ VÆGGEN

På vej ud fra Frilandsmuseet Hjerl Hede går man som besøgende gennem en ny bygning med små udstillinger. I år var der her udstillet forskellige kig ind i vore hjem fra udvalgte årstal. På væggene kunne gæsterne også her registrere store forandringer især i valget af billeder og malerier.

De bibelske motiver havde sin tid, ligeså fiskeren med piben i munden. Nu er det den store fladskærm, der har taget over.

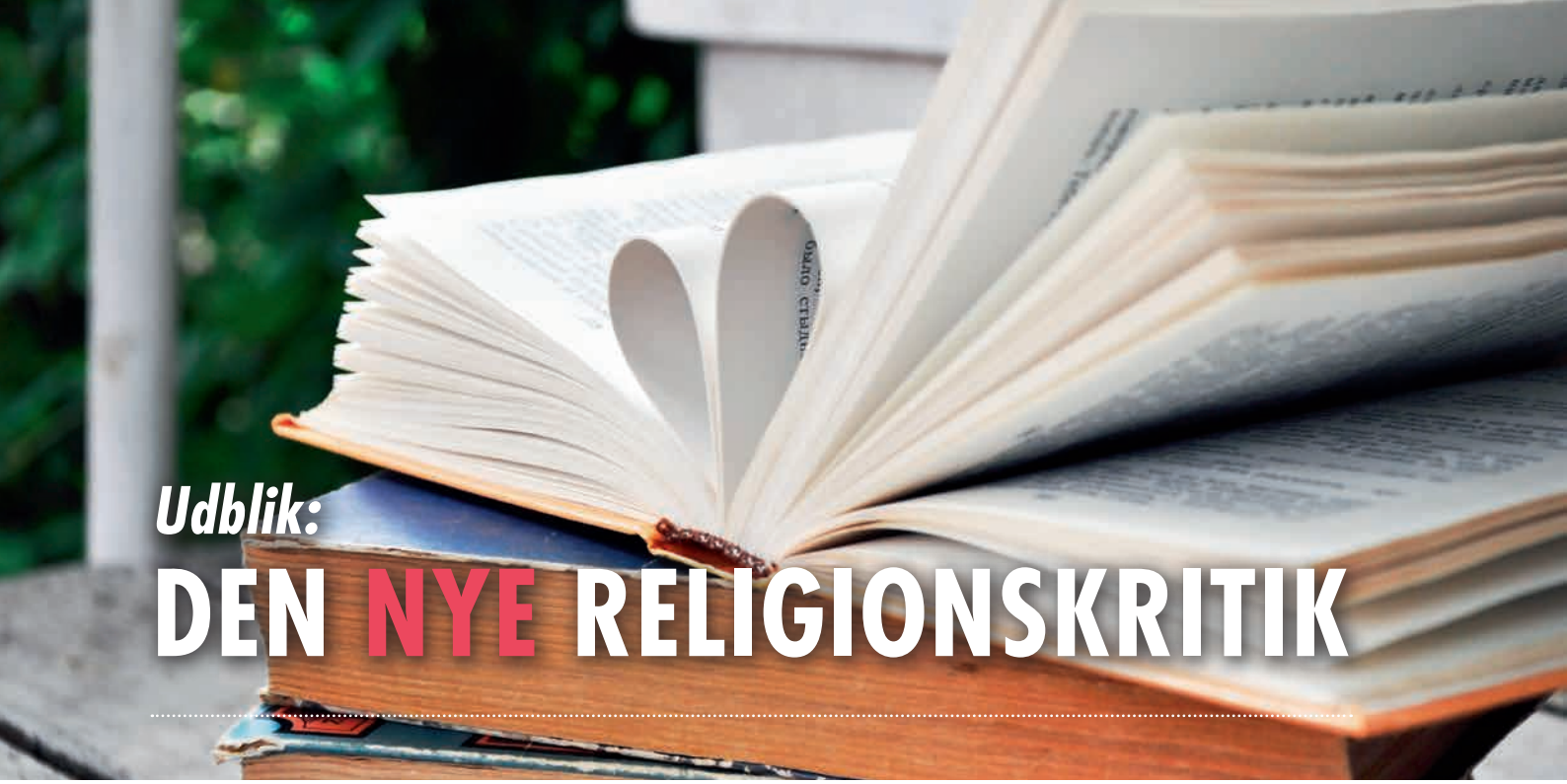

Udblik: DEN NYE RELIGIONSKRITIK

Af Betty Grønne Ahrenfeldt, provst Skive Provsti

Vi oplever i disse år, at religionen fylder mere og mere i den offentlige debat. Burkaens plads på gaden, morgensangens mulige konsekvenser for skolebørnene, nyateisternes buskampagner mod tro og senest »Herrens veje« i tv. Man kunne næsten fristes til at trække på smilebåndet over daværende statsminister Anders Fogh Rasmussens udtalelse i kølvandet på Muhammedkrisen om, at religion skulle ud af det offentlige rum. Hvad man end mener om dette, gik Foghs fromme ønske ikke i opfyldelse.

Terrorhandlingen den 11. september 2001 rystede ikke bare hele den vestlige verden, men gav forståelige vækstbetingelser for en ny religionskritik og for en meget polariseret holdning til religion. »9/11« har mejslet sig ind i vores fælles erindring, og fremtvinger en trang til at finde ud af, hvem der er gode og hvem, der er onde. At det hele ikke er så enkelt endda kan ikke hindre, hverken religiøse eller ideologiske fundamentalister i at forsøge at give det indtryk. På snart sagt hvert ›gadehjørne‹ kan man finde en mørkemand, der forsøger at bruge frygten for terrorhandlinger til at forkaste den ene eller den anden religion - og for ateisternes vedkommende naturligvis enhver religion.

Denne artikel vil forsøge at tegne et billede af, hvad religionskritikken forstået som den såkaldt »nye ateisme« indeholder. Til slut tager jeg fat i Luthers begreb om det »at have en gud«, da jeg mener, at det er en meget livskraftig og moderne definition, der endda kan fungere som religionskritikkens kritik. Men først et kig på den nye ateisme. Man kunne have taget fat i danske repræsentanter som Lone Frank, Dennis Nørmark og Anders Stjernholm, men jeg har valgt at tage udgangspunkt i den person, der er nyateismens hovedideolog, nemlig Richard Dawkins. Dog først et par grundbegreber:

ATEISMENS UDVIKLING

Ordet »ateisme« kommer af ordet »a-theos« dvs. »uden Gud«. Et begreb, der hverken i Det gamle Testamente eller Det nye Testamente handler om, hvorvidt Gud er til, men om hvorvidt mennesket vil have med Gud at gøre. Først fra oplysningstiden og frem bliver det et ord og en ideologi, der principielt afviser, at Gud overhovedet kan »være til«. Indtil år 2000 var det de store religionskritikere fra 1800-tallet som var omdrejningspunktet for ateismen som bevægelse. Og meget kort sagt var udgangspunktet for religionskritikken dengang, at mennesket har skabt Gud i sit billede og ikke omvendt (Feuerbach og Freud). Filosoffen Nietzsche mente, at tro - især den kristne - opstod, fordi svage mennesker manglede evne og mod til at leve af egen kraft, og Karl Marx formulerede den berømte sætning om, at *»religion er opium for folket«*. Jeg er meget enig med forfatterne til bogen *»Gudløse hjerner - et opgør med*

Ordet »ateisme« kommer af ordet »a-theos« dvs. »uden Gud«. Et begreb, der hverken i Det gamle Testamente eller Det nye Testamente handler om, hvorvidt Gud er til, men om hvorvidt mennesket vil have med Gud at gøre.

de nye ateister«[1], at alle disse tidlige religionskritikere var i en klasse for sig. Og at de forstod, at den, der ingen gud har, grundlæggende ikke har andre end sig selv.

1 Gudløse hjerner - Et opgør med de nye ateister. Lars Christiansen og Lars Sandbeck, Informations Forlag 2009.

DE NYE ATEISTER

Den slags tynger muligvis ikke de nye ateister. For det er nemlig sådan, at den nye ateisme er gået i stærkt forbund med det syn på tilværelsen, der kaldes naturalisme. En isme, der bæres af en ukuelig overbevisning om, at videnskaben vil løse alle problemer og, med tiden, forklare alt uforklarligt. En naturalist (ikke at forveksle med en naturist) er en person, der ikke mener, at der eksisterer andet end naturlige ting, molekyler, atomer, neuroner, osv. Dvs. at der kun eksisterer ting, der kan gøres til genstand for naturvidenskabelig forskning, og at man derfor må se bort fra alle religiøse og traditionelt moralsk/etiske overvejelser, som jo kommer af at tro på noget, hvis eksistens, der intet bevis findes for.

Den person, der på internationalt niveau, tegner den nye ateisme er Richard Dawkins, professor i biologi i England, og sammen med ham kunne nævnes en håndfuld amerikanere, i det, der kaldes »The Bright Movement« altså den lysende bevægelse, forståeligt nok mod de åndsformørkede troende. Dawkins som især er kendt for sin bog *»Illusionen om Gud«*.[2] Om bogen og om den nye ateisme skriver dr. teol. Kurt Christensen: *»Den nye religionskritik og den nye ateisme er over os. Hvor ny religionskritikken er, kan diskuteres, men at den er kritisk og sigter på at omvende mennesker til ateisme er hævet over enhver tvivl«.* For som Richard Dawkins skriver i førnævnte bog: *»Hvis denne bog fungerer efter hensigten, vil religiøse læsere, der slår op i den, være ateister, når de lægger den fra sig igen«.*[3]

2 *»Illusionen om Gud«* Richard Dawkins, Appel og Thaning, 2007.

3 Dr. teol. Kurt Kristensen i artikel i Kristeligt Dagblad 12.3.2008

Ifølge Dawkins kan der overhovedet ikke siges noget godt om religion. Religion er skyld i krig, vold, overgreb på børn, minoritetsundertrykkelse og fordummelse af mennesker på alle måder. Dawkins mener selv, at ateister derimod er ordentlige og moralske mennesker som aldrig kunne finde på at ødelægge helligdomme, endsige mennesker. At Dawkins så med et pennestrøg har fjernet f.eks. kommunismens og nazismens følgevirkninger fra historien lader ikke til at anfægte ham. - Imidlertid er det ikke bare religionen og trossamfundene, der ifølge Dawkins er et skadeligt fænomen. Selve forestillingen om en personlig, skabende Gud mener han at kunne bevise er en skadelig vrangforestilling. Bogen bærer tydeligt præg af, at det er en biolog, der skriver om teologi, og det falder ikke heldigt ud. Der er mere spot og hån og flere vittigheder i den bog end der er saglig argumentation, og når et sådant argument optræder, så er det på den præmis, at alt der ikke kan bevises, ikke er virkeligt. Skal man tage Dawkins alvorligt, vil både kærligheden, kunsten og menneskers evne til at drømme og håbe få det meget svært i fremtiden. Bogen har solgt utroligt mange eksemplarer og er i hvert fald bevis på, at den nye ateisme har mange interesserede tilhørere.

Dawkins tankegang forstås måske bedst ud fra den kampagne, som han var med til at lancere på busserne i London, hvorpå der stod: *»Der er højst sandsynligt ingen Gud. Så hold op med at bekymre dig og nyd livet«.* Holder det budskab mon vand? Det gør det næppe. Vi kan hurtigt blive enige om, at det kunne være dejligt at leve ubekymret og bare

nyde livet. Men mange af os kan sikkert også blive enige om, at det ikke altid er lige let. At livet, på den baggrund, skulle blive bedre af ikke at tro på noget - det er der vist ikke meget, der tyder på. Tværtimod udfordres vi hele tiden af både ydre og indre ting, der udfordrer os til at spekulere over livets mening: krige, vold, klimakriser, økonomiske kriser, ensomhed, depression, angsten for at miste dem man elsker. Mon svaret på disse både konkrete og eksistentielle spørgsmål består i bare at lade være med at bekymre sig? Næppe! Desuden - og faktisk langt vigtigere - er gudstro for de fleste ikke en hindring for at nyde livet, men tværtimod for religiøse mennesker forudsætningen for at kunne nyde det. At de ikke skal bære deres liv alene, men at Gud går med! Vi ved da godt, at ateisterne her straks igen vil råbe efter bevis, men som Knud Hansen, den gamle teolog og højskolemand siger et sted:

»Også til gud kan man kun forholde sig med hjertet. Interessen for at finde et bevis for guds eksistens er en tilskuers interesse. Da Jakob i den gammeltestamentlige fortælling kæmpede med gud ved Jabboks vadested og sagde: »Jeg slipper dig ikke før du velsigner mig«, havde han ikke brug for noget gudsbevis. Han var ikke tilskuer«.[4]

4 *»Den kristne tro«*, Knud Hansen, Gyldendal 1978.

HVILKEN VIRKNING HAR DEN NYE ATEISME?

Min beskrivelse af den nye ateisme er naturligvis en generalisering. Jeg har bestemt ikke læst alt, hvad der skrives i den boldgade. Men jeg må sige, at jeg har haft meget svært ved at finde litteratur, det være sig bøger eller artikler, som jeg synes holder vand. Alligevel er det naturligvis helt nødvendigt at tage den nye ateisme alvorligt af flere grunde, hvilket cand. teol. Karen E. Hansen bl.a. er eksponent for.

Karen E. Hansen peger i en kronik på nogle vigtige forhold: for det første, at kristendom i sin kerne selv er religionskritisk. Hun minder om samtalen i Joh. 4, mellem Jesus og kvinden ved Sykars brønd, hvor Jesus taler om at tilbede Gud i ånd og sandhed, og afviser, at et bestemt helligsted er vigtigt. Templets tid er forbi, Gud er os nær i Sønnen, hvis virkelige særkende er, at han giver sig selv for os og frasiger sig den magt, som uundgåeligt bygges op, når man danner en religion. *»Mit rige er ikke af denne verden«*, siger Jesus et andet sted. Karen E. Hansens pointe er da, at der altid skal være plads til religionskritik, ikke bare af demokratiske grunde, men som kristne må vi gå ind for det, ganske enkelt, fordi religionskritikken ligger i den kristne tros eget væsen. Hun refererer for det andet også til den forståelige vrede mod religionen hos en helt anden slags ny ateist end Dawkins, nemlig Ayan Hirsi Ali og dermed til opgøret med alle former for religion, der vil anvende magt og som ikke tåler kritik. Og så siger hun: *»Når vi som kirke glæder os over en voksende religiøs interesse på baggrund af de triste marxistisk prægede årtier, så gælder det om ikke at glemme religionens farer - den, som de vrede nye ateister gør os opmærksomme på. Det er nødvendigt med fællesreligiøse samtaler, for vi skal være her sammen«.*[5]

5 Karen E. Hansen, kronik i Kristeligt Dagblad, 14.3.2008, *»Den nye ateisme«.*

Jeg kan kun bejae og fremhæve Karen E. Hansens holdning, men må selvfølgelig stadigvæk fastholde, at en ting er ateisternes ret til at blive hørt, en anden, om det de siger holder vand, og om det er væsentligt? Når man spørger om virkningen af den nye ateisme tror jeg, at det er vigtigt at se nuancerne og tage diskussionen på et sagligt niveau. Det gælder for så vidt lige så meget Ayan Hirsi Alis, helt forståelige kamp, som det gælder de danske nye ateisters, måske noget mindre sværdslag. Her kan nævnes Fadervor-debatten, den tvungne civilregistrering (der nu stort set foregår elektronisk) og det faktum, at alle danskere, også dem, der ikke er folkekirkemedlemmer, via

Det er kun sundt, at kristendommen og folkekirken som majoritetskirke løbende skal svare for sig og kunne tåle kritik.

deres skattebillet betaler til de danske præsters løn. De sidstnævnte er forhold, der med tiden sandsynligvis laves om. Fadervor til den ugentlige morgensang og juleafslutning med skolen har siden 1975 været noget helt og aldeles frivilligt. For de skoler, der har det, opfattes det næppe som en religiøs handling. Det fungerer snarere som et stykke kulturoplæring. Jeg tror personligt heller ikke, at et barn får Fadervor ind i hjertet ved at stå på række på i skolen og fremmumle det. Noget ganske andet er, når far og mor eller bedstemor sidder på sengekanten og beder eller synger med barnet.

Det er kun sundt, at kristendommen og folkekirken som majoritetskirke løbende skal svare for sig og kunne tåle kritik. Men det ændrer ikke på, at det er fortegnet og usandt, når de nye ateister vil fremstille folkekirken som en organisation, der påtvinger folk kristendommen og de kristne værdier, som jo nu har det med at leve deres eget liv. Christiansen og Sandbeck har en kostelig gennemgang af nogle af de sager, som Ateistisk selskab og Humanistisk Samfund burde kaste sig over i fremtiden. Dronning Margrethe må finde på noget andet end at slutte nytårstalen med et *»Gud bevare Danmark«*, Dannebrogsflagets kors på de stakkels børns kagemænd må ud, og afbildningen af Jellingstenen i det danske pas slettes.

I mange år har menneskerettighedserklæringen dannet det værn, der beskyttede den enkeltes ret til at udøve sin religion, men nu er det så pludseligt i ateisternes og åbenbart også i en del politikeres øjne blevet til de andres ret til helt at blive fri for at se på og færdes bare i nærheden af andre menneskers tro. Det vidner for mig om noget småligt, ufrit og i den betydning, udansk. Jeg bliver da også lidt irriteret, når Jehovas Vidner ringer på hjemme hos mig, men jeg føler mig ikke forulempet. Jeg kan jo bare sige »ellers tak« og lukke døren efter dem - eller for den sags skyld tage diskussionen. Jeg glæder mig over, at Fatima (endnu) må bære sit tørklæde til sine højrøde negle og perfekte make-up, når hun arbejder i Føtex, ligesom Lise sit kors og Allan sin thorshammer. Jeg lever endda med, når nogen går med bukser, der hænger midt på bagdelen, og har fyldt hele deres krop med piercinger og tatoveringer. De nye ateister må for mig hjertens gerne lave en badge, der viser deres holdning og engagement (Nej tak til Gud). Men jeg vil ikke leve i et samfund, hvor man ikke må komme med hele sig selv, men skal parkere al identitet i garderoben, inden man går ud. Det er ikke bare gudsforladt, det er simpelthen hjerte-og hjernedødt!

RELIGIONSKRITIKKENS KRITIK

Noget af det mest centrale, og måske mest ›moderne«, hos Luther, er hans definition af, hvad en gud er. Definitionen står at læse i Luthers Store Katekismus, hvor han gennemgår buddet om, at mennesket ikke må have andre guder, og hvor han derfor spørger: *»Hvad betyder det at have en Gud, eller hvad er Gud?«*. Luther svarer sådan (her citeret i uddrag):

»En Gud kaldes det, hvoraf man venter sig alt godt, og hvortil man tager sin tilflugt i al nød. Altså, det at have en Gud er intet andet, end at man af hjertet stoler og tror på ham. (……) Det, hvortil du nu (siger jeg) knytter dit hjerte og hvorpå du forlader dig, er i virkeligheden din Gud«.[6]

6 Luthers skrifter i udvalg, s.114, Aros, 1980.

Herefter kommer Luther selv med de indlysende eksempler på afguder mennesker kan have: penge, magt, overtro, bekymring og ikke mindst gerningsretfærdighed, som vi i dag kunne kalde præstationsangst! Alt sammen afguder, som vi på ingen måde er kommet af med. Også naturvidenskaben kan gøres til en afgud. I hvert fald når den bæres frem som en blind fremskridtstro af de ukuelige nyateister!

Luther tænkte naturligvis ikke sin definition af, hvad en gud er, som religionskritik i moderne forstand. Men tænker man grundigt efter, mener jeg, at det vil være svært, selv for den klogeste tænker, at tilbagevise sandhedsværdien af Luthers ord; det, som du anser for grundværdien for dit liv, er i den ene eller anden forstand din »gud«. Og hvis naturvidenskaben virkelig er din »gud«, så vil du vel til enhver tid være begrænset af udelukkende at leve ud fra det, der kan måles, vejes og bevises. Ligesom den, for hvem kærlighed som ren følelse er »gud«, grundlæggende ikke vil være i stand til at forstå livet og de andre ud fra en rationel tilgang til tilværelsen. Vi har alle vore afguder!

Som Luther selv siger i selvsamme katekismus, kan der naturligvis ikke være tvang i åndelige spørgsmål. Hvad religionsfriheden imidlertid aldrig har betydet, er den enkeltes ret til helt at blive fri for at blive konfronteret med religion. Religionsfriheden indebærer, at religion må være et frit valg, men den indebærer ikke, at man kan slippe for at blive mindet om, at der findes religion.

REFORMATIONSJUBILÆUM I VIBORG STIFT

Det var den 31. oktober 1517, at det hele begyndte, og det er blevet markeret rigtig mange steder i Viborg Stift og ud over hele landet.

Festlighederne begyndte med en jubilæumsgudstjeneste i Lemvig 2 år før festdagen og i Herning Kirke på 499 års dagen for Luthers 95 teser på kirkedøren i Wittenberg. 500 års dagen blev markeret med reformationsfest i Viborg for alle aldersgrupper.

Se flere fotos næste side

500 ÅR MED LUTHER

Udgivet af Viborg Stift
December 2017

VIBORG STIFT
Domkirkestræde 1
8800 Viborg

REDAKTION
Provst Carsten Hoffmann
Stiftskonsulent Henning Kjær Thomsen
Mediekonsulent Ole Blume

FOTO
Mediekonsulent Ole Blume
Fotograf Gitte Volsmann
Carte Blanche

LAYOUT & TRYK
Videbæk Bogtrykkeri A·S

ISBN: 978-87-989706-3-7

Viborg Stift
Domkirkestræde 1
8800 Viborg

ISBN 978-87-989706-3-7